

Revistă fondată în anul 1929 de către
Prof. dr. Teodor M. Popescu

SERIA A III-A, ANUL III, NR. 2, APRILIE-JUNIE, 2007
BUCUREȘTI

Georgică GRIGORIȚĂ

Universitatea Pontificală Gregoriană – Roma

LEGEA NR. 489/2006 ȘI BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

După mai bine de 16 ani de dezbateri¹, în 26 dec. 2006, cu doar 5 zile înainte de aderarea țării noastre la *Uniunea Europeană*, președintele României promulga noua *Lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*. Deși promovată ca text legislativ cu deschidere europeană², ce își propunea „să pună capăt regimului comunist din România aplicat relațiilor dintre Stat și cultele religioase, perpetuat după 1989 prin prevederile rămase în vigoare ale Decretului nr. 177/1948”³, noua lege a stârnit o serie întreagă de proteste⁴ și contestații ce veneau atât din țară⁵, cât și din străinătate⁶. În general, contestatarii – sprijiniți și

¹ Încă de la început, trebuie precizat că, după 1989, în România au existat mai multe tentative de a reglementa atât regimul diferitelor structuri religioase existente în țara noastră, cât și raportul acestora cu autoritățile civile. În toată această perioadă (1989-2006), proiectul unei astfel de legi a fost reluat în fiecare nouă legislatură sub diferite variante, ce au fost dezbatute în întâlniri organizate de către Stat în colaborare cu diferite structuri religioase interesate. Din păcate, toate aceste proiecte nu au găsit niciun consens până în mart. 2005, când au fost inițiate discuțiile referitoare la proiectul actualei legi. Nici această propunere nu s-a bucurat de sprijinul tuturor structurilor religioase din România, proiectul nefiind semnat de Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică și de unele culte neoprotestante.

² În acest sens, Secretarul de Stat pentru Culte, Adrian Lemeni declară că: „Legea răspunde specificului și realității românești, fiind totodată de esență și de factură europeană”, citat de V. RONCEA, „Patriarhia Română: cine contestă democrația?”, în: *Ziua*, din 5 ian. 2007. În același sens, Bogdan Tătaru-Cazaban, consilier prezidențial pe probleme de culte și cultură, într-un comunicat dat agenției Mediafax, afirma că: „Președintele României a promulgat Legea privind libertatea și regimul cultelor, având în vedere necesitatea ca raportul dintre Statul român și confesiunile religioase să fie reglementate într-un alt cadru decât cel oferit prin Decretul 177 adoptat de regimul comunist în 1948. Ar fi anormal ca România, stat membru al Uniunii Europene, să nu adopte o legislație în acord cu principiile și statutul internațional în domeniul”, R.I.P., „Libertatea religioasă, europeană”, în: *Ziua*, din 6 ian. 2007.

³ P. BRUSANOWSKI, G. BUTA, R. CARP, P. OCOLEANU, R. PREDA, „În materie religioasă, România a intrat cu dreptul în UE”, în: *Adevărul literar și artistic*, din 10 ian. 2007.

⁴ În data de 21 ian., la Timișoara, reprezentanți ai Bisericii Evangelice au participat la un marș de protest împotriva acestei legi, Cf. D. CRĂCIUN, „Legea Cultelor, contestată”, în: *Evenimentul Zilei*, din 22 ian. 2007.

⁵ O parte a societății civile a privit favorabil votarea legii (Asociația Civic Media,

de o parte a mass-media⁷ românești – critică atât cadrul libertății religioase garantat prin această lege (în special art. 13), cât și diferite aspecte referitoare la structura relațiilor dintre Stat și culte (numărul de credincioși și vechimea impuse pentru recunoașterea unei asociații religioase drept cult etc.).

Cei mai vehemenți adversari ai noii legi au fost însă câteva organizații americane, în special *Comisia Helsinki pentru Securitate și Cooperare în Europa*⁸ și *Institutul pentru Religie și Politici Publice*⁹ din Washington. De fapt, cu puțin înainte de promulgarea legii, în 20 dec.

coordonată de Victor Roncea împreună cu un grup de 26 de ONG-uri au susținut varianta finală a proiectului acestei legi), în vreme ce mai multe organizații non-guvernamentale s-au coalizat pentru a o combată (în special organizațiile din retea Soros împreună cu *Societatea Academică*, condusă de Alina Mungiu Pippidi, și alte organizații apropiate acestora). Printre contestatarii acestei legi s-au numărat chiar și reprezentanți ai unor structuri religioase recunoscute de către Statul român. În acest sens este exemplificativă poziția președintelui Uniunii Bisericilor Creștine Baptiste din România, Paul Negruț: „Cultul Creștin Baptist își exprimă îngrijorarea față de adoptarea legii privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor, de către Camera Deputaților, în data de 13 dec. 2006. Prin adoptarea acestei legi, România instaurează etatizarea organizațiilor religioase, precum și discriminarea religioasă. Considerăm că prin această decizie, România se îndepărtează de familia statelor civilizate și democratice și creează premisele unor îngrădiri ale libertăților fundamentale ale omului”.

⁶ Anumite organizații internaționale au declansat un adevărat război împotriva acestei legi, utilizând cuvinte dure atât împotriva legii, cât și a parlamentului și a președintelui țării, care a promulgat-o. Atacul cel mai vehement a venit din partea *Institutului pentru Religie și Politici Publice* din Washington.

⁷ O parte a presei românești a sprijinit activ această campanie împotriva noii *Legi privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor*, respectivii ziariști erijându-se în adevărați avocați ai diferitelor grupări ce s-au opus promulgării acestei legi.

⁸ Comisia pentru Securitate și Cooperare în Europa (*Commission on Security and Cooperation in Europe* – CSCE), cunoscută și sub numele de Comisia Helsinki (*United States Helsinki Commission*) este o agenție guvernamentală a Statelor Unite ale Americii, ce monitorizează progresele înregistrate în realizarea prevederilor Acordurilor din 1975, de la Helsinki, semnate și de către România. Comisia este formată din 21 de membri (9 din Senatul SUA, 9 din Camera Reprezentanților și câte un reprezentant al Departamentului de Stat, al Departamentului Apărării și al Departamentului Comerțului).

⁹ Institutul pentru Religie și Politici Publice (*Institut on Religion and Public Policy*) din Washington este o organizație non-profit, internațională și interreligioasă, fondată în 1999 de către Joseph K. Grieboski. Călduros recomandată de către Departamentul de Stat american, acest institut se declară ca fiind „catolic integralist” și militează deschis pentru respectarea drepturilor scientologilor, ale moon-iștilor și ale altor grupări religioase, de obicei minoritare în Europa. Cf. B. FOUCHEREAU, „Au nom de la liberté religieuse. Les sectes, cheval de Troie des Etats-Unis en Europe”, în: *Le Monde Diplomatique*, 48/2001, nr. 566, p. 27.

E

O

L

O

G

I

C

E

2006, doi membri ai *Comisiei Helsinki*, senatorul Sam Brownback¹⁰ și congresmenul Christopher Smith, au cerut președintelui României să nu promulge legea în varianta adoptată de Parlament¹¹. După promulgarea legii, *Institutul pentru Religie și Politici Publice* din Washington a atacat vehement noua lege, emițând în data de 3 ian. un comunicat foarte agresiv, prin care președintele institutului, Joseph K. Gribboski, afirma că România are „cea mai proastă lege din Europa referitoare la religie”¹²; în același comunicat se mai afirma că noua lege „contrazice Constituția Statului român și alte legi aflate în vigoare, precum și instrumente recunoscute pe plan internațional în domeniul drepturilor omului”¹³. Rezumând, putem conchide că, abia promulgată, noua lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor a reușit trista performanță de a fi una dintre cele mai criticate și contestate legi de după 1989.

Prin urmare, este evident că motivul principal, ce impune un studiu aprofundat al acestei legi, atât de contestată și de controversată, este reprezentat de faptul că aceasta privește în mod direct și Biserica Ortodoxă Română. În plus, trebuie amintit și faptul că au existat și voci ale societății civile românești, care, indicând Biserica Ortodoxă Română drept autor moral al acestei legi, afirmau că legea creează un sistem juridic, în care singurii privilegiați sunt ortodocșii. Studiul de față își propune să identifice atât locul acestei legi în cadrul legislativ european, cât și importanța acesteia pentru actuala societate românească, focalizându-se asupra dispozițiilor ce privesc relația dintre Biserica Ortodoxă Română și Statul român. Din motive metodologice, textul va fi structurat în două părți: o primă parte, constituită dintr-o prezentare atât a modelului european de relație dintre structurile religioase și autoritatea

¹⁰ De semnalat faptul că senatorul american Sam Brownback, membru al Partidului Republican și agricultor de formăție, este și unul dintre consultanții de bază ai *Institutului pentru Religie și Politici Publice* din Washington.

¹¹ La 20 dec., cei doi exponenți ai Partidului Republican din SUA au adresat președintelui României o scrisoare, prin care îi cereau „insistent” să retrimită legea în parlament, argumentând că „dacă legea va fi promulgată în forma actuală, România va fi țara cu cel mai greoi sistem de înregistrare a noilor culte, dintre toate cele 56 de țări membre ale Organizației pentru Securitate și Cooperare în Europa”. Mai mult, aceștia afirmau că legea „este incompatibilă cu angajamentele României față de OSCE în privința libertăților religioase” (Cf. D. MOLDOVAN, „Comisia Helsinki îi cere șefului statului să nu promulge legea cultelor”, în: *Curentul*, din 23 dec. 2006).

¹² A. HRIBAN, „Asalt asupra legii cultelor”, în: *Ziua*, din 5 ian. 2007.

¹³ A. HRIBAN, „Asalt asupra legii cultelor”, în: *Ziua*, din 5 ian. 2007.

statală, cât și a celui ortodox, și o a doua parte conținând o analiză critică a modelului impus de către noua lege.

Modelul european și modelul ortodox de relație între Stat și structurile religioase

a. Modelul european. Pentru a putea identifica „modelul european” de relație între structurile religioase și puterea politică trebuie menționat, încă de la început, că *Uniunea Europeană*¹⁴ (UE) reprezintă astăzi o entitate politică, socială și economică dezvoltată în Europa, ce reunește 27 de țări membre¹⁵, și că sistemul politic al UE este definit de o serie de tratate, ce urmează a fi înlocuite de un document unic, așa-numita *Constituție Europeană*¹⁶. De asemenea, este necesar să precizăm că, în interiorul acestei structuri comunitare, sistemul de atribuire al competențelor între UE și statele sale membre este unul *sui generis*, deoarece nu poate fi identificat nici cu sistemul confederal (specific unei asocieri libere a unor state suverane) și nici cu sistemul federal (specific unui stat federal)¹⁷. Astfel, în anumite domenii politice, statele membre acționează în mod interguvernamental, adică iau decizii comune în calitate de state suverane, în timp ce pentru alte domenii, statele membre și-au transferat competența legislativă, total sau parțial, Uniunii, astfel încât UE reprezintă în această sferă o instituție supranațională. În consecință, UE nu reprezintă un subiect originar de drept internațional¹⁸,

¹⁴ *Uniunea Europeană* (UE) este o organizație suprastatală și supranatională, ce a fost fondată în 7 febr. 1992 prin ratificarea de către ansamblul țărilor membre ale Comunității Europene a *Tratatului de la Maastricht* (Olanda), document ce a intrat în vigoare în 1 nov. 1993. Din punct de vedere organizatoric, UE nu este nici federație, nici confederație, ci se constituie ca o construcție *sui generis*, ce reunește 27 de state diferite.

¹⁵ În prezent, UE are 27 de membri, dintre care 6 sunt membri fondatori din 1958 (*Franța, Germania, Italia, Regatul Țărilor de Jos, Belgia și Luxemburg*), iar restul de 21 au aderat succesiv în 1973 (*Irlanda, Danemarca, Regatul Unit*), în 1981 (*Grecia*), în 1986 (*Spania și Portugalia*), în 1995 (*Finlanda, Suedia, Austria*), în 2004 (*Polonia, Slovenia, Ungaria, Malta, Cipru, Letonia, Estonia, Lituania, Republica Cehă, Slovacia*) și în 2007 (*Bulgaria, România*).

¹⁶ Cf. P. MAGNETTE, „La constitutionnalisation des traités européens”, în: O. DE SCHUTTER, P. NIHOUL (sous la coordination de), *Une Constitution pour l'Europe: réflexions sur les transformations du droit de l'Union Européenne*, Bruxelles, 2004, pp. 23-52.

¹⁷ Pentru detalii, a se vedea I.M. ANGHEL, *Personalitatea juridică și competențele Comunităților Europene / Uniunii Europene*, București, 2007; V. MICHEL, *Recherches sur les compétences de la Communauté*, Paris, 2003; R. MASTROIANNI, „Le competenze dell'Unione”, în: *Il Diritto dell'Unione Europea*, 10/2005, pp. 390-416.

¹⁸ A se vedea D. HELLY, F. PETITEVILLE (sous la direction de), *L'Union Européenne*,

deoarece nu are posibilitatea de a-și crea o ordine juridică proprie; de fapt, UE este un subiect derivat de drept internațional, iar competența sa derivă din transferul drepturilor de suveranitate ale statelor membre¹⁹. Așadar, este clar că așa-zisa suveranitate de organizare a ordinii juridice și a competențelor UE este deținută de statele sale membre.

În ceea ce privește competențele legislative, trebuie specificat că, în politica comercială și vamală, puterea legislativă aparține în exclusivitate UE, și că, în domeniul pieții comune, al agriculturii, energiei, transporturilor, mediului și al protecției consumatorului se aplică o dublă competență: statele membre ale UE au dreptul de adopta legi proprii pentru aceste domenii doar dacă UE nu prezintă nicio inițiativă legislativă în acest sens. Pentru toate celelalte domenii politice statele membre dețin competență exclusivă. Există totodată și anumite competențe care pot fi delegate UE, însă numai cu acordul statelor membre. În concluzie, se poate afirma că actualul sistem legislativ al UE prevede următorul raport între Uniune și statele sale membre: competențele naționale sunt, virtual, nelimitate, iar cele comunitare strict indicate²⁰. Adăugându-se la aceasta și faptul că, prin punctul 3 al articolului 6 din *Tratatul de la Amsterdam*²¹, s-a stabilit că „Uniunea Europeană respectă identitatea națională a Statelor sale membre”, se ajunge la concluzia că fiecare stat membru are dreptul și totodată obligația ca, în interiorul Uniunii, să-și conserve și să-și promoveze propria sa identitate națională.

Prin prisma precizărilor făcute anterior, problema unui eventual „model european” privitor la relația structurilor religioase cu autoritatea politică s-ar reduce la următoarea întrebare: *Care sunt, deci, competențele legislative ale UE în ceea ce privește structurile religioase prezente pe teritoriul său?* Cum problema structurilor religioase nu se regăsește nici printre materiile de competență exclusivă a UE și nici printre cele de dublă competență, întrebarea noastră capătă o nouă formă: *Reprezintă structurile religioase o problemă pe care statele*

acteur international, Paris-Budapest-Torino, 2005.

¹⁹ Cf. G. TESAURO, „Sovranità degli Stati e integrazione comunitaria”, în: *Il Diritto dell'Unione Europea*, 11/2006, pp. 235-252.

²⁰ „La compétence nationale est virtuellement illimité, alors que les compétences communautaires sont limitativement énumérées”, D. SIMON, *Le système juridique communautaire*, Paris, 1998, p. 79.

²¹ *Tratatul de la Amsterdam*, ce modifică Tratatul privind Uniunea Europeană, Tratatele de instituire a Comunităților Europene și alte acte conexe, a fost adoptat de către șefii de stat și de guvern ai statelor membre ale Uniunii Europene la 16-17 iul. 1997 și a fost semnat la 2 oct. 1997, intrând în vigoare la 1 mai 1999.

membre o pot trasfera sub competența UE? Răspunsul la această problemă ni-l oferă declarația numărul 11 a Tratatului de la Amsterdam, intitulată sugestiv „*Declarația privind statutul Bisericilor și organizațiilor neconfesionale*”, și prin care s-a stabilit că:

„Uniunea Europeană respectă și nu aduce atingere statutului de care beneficiază, în temeiul dreptului intern, Bisericile și asociațiile religioase sau comunitățile religioase în statele membre. Uniunea Europeană respectă în mod egal statutul organizațiilor filozofice și neconfesionale”²².

Chiar dacă natura declarației, din punct de vedere formal, nu este juridică, ci doar politică²³, aceasta nu o exclude ca incapabilă de a avea un rol în realitățile actuale ale UE. De fapt, prin declarația numărul 11, UE s-a declarat – cel puțin din punct de vedere politic – a fi absolut incompetență în a defini regimul structurilor religioase și filosofice prezente pe teritoriul statelor membre. Mai mult, prin aceeași declarație, UE se angajează să nu prejudicieze cu nimic reglementările deja existente și să respecte totodată tradiția legislativă a fiecărui stat membru. Prin urmare, este absolut evident că UE nu posedă un model unic de organizare a structurilor religioase sau filosofice și, mai mult, nici nu își propune să creeze unul, ci se limitează la a respecta tradiția legislativă a fiecărui stat. Cu alte cuvinte, prin actuala legislație europeană, fiecărui stat membru al Uniunii Europene îi este garantat dreptul de a-și reglementa în mod tradițional raportul cu structurile religioase prezente pe teritoriul său, adică de a ține cont, în primul rând, de particularitățile sale în ceea ce privește istoria proprie și realitățile sale actuale.

Și, dacă am văzut că nu există un model european comun, care sunt atunci modalitățile folosite de către statele europene pentru a reglementa situația structurilor religioase și filosofice? Datorită faptului

²² UNION EUROPÉENNE, *Traité d'Amsterdam*, Luxembourg, 1997, p. 133. Pentru geneza Declarației nr. 11 a Tratatului de la Amsterdam, a se vedea G. BARBERINI, *Lezioni di diritto ecclesiastico*, Torino, 2000, pp. 298-301.

²³ „Tuttavia, in dottrina è presente un'opinione secondo cui alla Dichiarazione vada riconosciuta una certa rilevanza giuridica. In particolare, Robbers fra l'altro evidenzia il fatto che si sono avuti casi in cui la Corte di giustizia ha tenuto conto d'altre analoghe dichiarazioni e che i Governi, durante il negoziato pur controverso, hanno riconosciuto importanza alla questione; sarebbe pertanto difficile, se non impossibile, ipotizzare un atto giuridico comunitario in senso contrario” (G. BARBERINI, *Lezioni di diritto ecclesiastico*, p. 298).

că sistemele legislative folosite în cadrul UE, oscilează de la o separație radicală (Franța) până la o identificare aproape totală între o anumită structură religioasă și un stat (Grecia, Anglia), juriștii europeni²⁴, specializați în drept ecclaziastic²⁵, au încercat să realizeze diferite clasificări, ținând cont, în primul rând, de gradul de colaborare dintre Stat și structurile religioase. Astfel, Gérhard Robbers²⁶ – unul dintre cei mai cunoscuți specialiști în domeniu –, afirmă că relațiile dintre Stat și structurile religioase se pot clasifica în 3 tipuri de sisteme:

Sistemul de strânsă colaborare – prevede existența unei structuri religioase de Stat, stabilite sau privilegiate, și stabilirea de relații de strânsă colaborare între autoritatea de Stat și respectiva structură religioasă (sistem specific pentru *Danemarca, Finlanda, Grecia, Anglia, Suedia*).

Sistemul de neutralitate – Statul este neutru, însă încheie acorduri cu structurile religioase pentru așa-zisele „materii comune”, adică acele materii revendicate atât de Stat, cât și de respectivele structuri religioase

²⁴ Este important de menționat că, în 12 dec. 1989, mai mulți profesori europeni, specializați în drept civil ecclaziastic, s-au unit și au creat un centru specializat pentru studiul aprofundat al relațiilor dintre State și structurile religioase în interiorul UE. Respectivul centru, intitulat *European Consortium for Church and State Research/Consortium européen pour l'étude des relations Églises/État*, publică o revistă specializată de drept civil ecclaziastic (*European Journal for Church and State Research/Revue européenne des relations Églises-État*) și un buletin informativ. De la crearea sa și până în prezent, acest centru a organizat mai mult de 15 congrese având ca temă diverse aspecte ale dreptului civil ecclaziastic în interiorul statelor membre ale UE. Alte două centre, specializate în studiul aprofundat al relațiilor dintre Stat și structurile religioase, își desfășoară activitatea în sistemul universitar francez. Primul, intitulat *Société, Droit et Religion en Europe*, funcționează în cadrul Universității Robert Schuman din Strasbourg sub direcția profesorului Francis Messner; cel de-al doilea, cu numele de *Droit et Sociétés religieuses*, își derulează activitățile la Paris, în cadrul Facultății de Drept „Jean Monnet” a Universității Paris XI, sub coordonarea profesoarei Brigitte Basdevant-Gaudemet.

²⁵ Prin *drept ecclaziastic*, astăzi în UE, se înțelege acea ramură a dreptului civil care se ocupă în special cu legiferarea fenomenului religios, adică cu organizarea diferitelor structuri religioase prezente pe teritoriul UE. Datorită faptului că în UE sunt prezente nu doar structuri religioase aparținând religiei creștine, anumiți profesori afirmă chiar că ar fi de preferat utilizarea expresiei *drept religios* în locul celei de *drept ecclaziastic*. Cf. F. MESSNER, „Du droit ecclésiastique au droit des religions: évolution d'une terminologie”, în: *Revue de Droit Canonique*, 47/1997, pp. 143-160.

²⁶ G. ROBBERS, *Stato e Chiesa nell'UE*, Milano/Baden-Baden, 1996, pp. 350-352.

(sistem specific pentru *Austria, Belgia, Germania, Luxemburg, Italia, Portugalia, Spania*).

Sistemul de separație totală – Statul se declară separat, într-o manieră mai mult sau mai puțin rigidă, față de orice structură religioasă sau filozofică prezentă pe teritoriul său (sistem specific în special pentru *Franța*, dar și pentru *Olanda și Irlanda*).

Această clasificare, impropriată astăzi de către majoritatea specialiștilor²⁷, nu este însă o noutate, ci ea reproduce un model deja prezentat la începutul sec. al XX-lea de către profesorul italian Francesco Ruffini (1863-1934), care vorbea despre 3 posibilități de relație între Stat și structurile religioase: *subordonare, separare și coordonare*²⁸. În ceea ce privește sistemul de subordonare, trebuie precizat că acesta prezintă două aspecte: când Statul este subordonat unei structuri religioase, sau când structurile religioase sunt subordonate Statului. Aceste două aspecte s-au concretizat în istorie în două sisteme extreme de relație între Stat și structurile religioase, anume: *teocrația*²⁹ și *cezaropapismul*³⁰. Pe langă

²⁷ Aceeași clasificare poate fi identificată și la alți autori. Cf. S. BERLINGÒ, „La condizione delle Chiese in Europa”, în: *Il Diritto Ecclesiastico*, 113/2002, p. 1318; S. FERRARI, „Church and State in Europe. Commun Pattern and Challenges”, în: *European Journal for Church and State Research*, 2/1995, p. 149; F. MARGIOTTA-BROGLIO, „Il sistema giuridico dell’Unione europea”, în: F. MARGIOTTA-BROGLIO, C. MIRABELLI, F. ONIDA (a cura di), *Religioni e sistemi giuridici: introduzione al diritto ecclesiastico comparato*, Bologna, 1997, pp. 123-124.

²⁸ Cf. F. RUFFINI, *Relazioni tra Chiesa e Stato: lineamenti storici e sistematici* (a cura di F. MARGIOTTA BROGLIO), Bologna, 1974. A se vedea și F. RUFFINI, *La libertà religiosa*, Torino, 1901.

²⁹ *Teocrația* reprezintă forma de guvernământ în care autoritatea, considerată ca emanând de la divinitate, este exercitată de către clasa sacerdotală; prin urmare, puterea religioasă domină puterea civilă. Cf. A. DE VALLES, „Chiesa e Stato Pontificio nel concetto unitario di stato teocratico”, în: *Il Diritto Ecclesiastico*, 38/1927, pp. 215-217; S. TROITZKY, „Théocratie ou césaropapisme”, în: *Messager de l’Exarchat du Patriarche russe en Europe occidentale*, 5/1954, pp. 165-177.

³⁰ Termenul de *cezaropapism* este folosit pentru a se indica regimul politico-ecclastic sau sistemul de relații caracterizat de dominația statutului – care mărturisește deschis religia creștină – asupra Bisericii, întrucât șeful statului, atribuindu-și o misiune religioasă și o supremacie asupra organizării ecclastice, pune sub controlul său funcțiile spirituale ale Bisericii. Cu alte cuvinte, cezaropapismul reprezintă amestecul statutului în treburile interne ale Bisericii sub pretextul apărării intereselor credincioșilor. Pentru detalii, a se vedea J.M. SANSTERRE, „Eusèbe de Césarée et la naissance de la théorie «césaro-papiste»”, în: *Byzantion*, 42/1972, pp. 131-195, 532-594; G. DAGRON, *Empereur et prêtre. Étude sur le «cesaropapisme» byzantine*, Paris, 1996.

acestea, profesorul italian Francesco Margiotta-Broglio afirma că în cadrul UE există și un alt sistem de subordonare, și anume „jurisdictionismul” (*giurisdizionalismo*)³¹, ce se caracterizează prin faptul că Statul exercită un control direct asupra diferitelor structuri religioase prezente pe teritoriul său, control exercitat prin intermediul diferitelor legi civile și al aparatului administrativ de Stat.

Așadar, din cele prezentate până acum, este clar că în UE nu există un model comun pentru a defini relațiile dintre Stat și diferitele structuri religioase prezente pe teritoriul acestuia; și, mai mult, UE nici nu își propune să impună un anumit model, ci lasă fiecărui stat membru libertatea de a-și crea propria legislație, în conformitate cu tradiția proprie și cu realitățile sale actuale. Prin urmare, România, ca actual stat membru al UE, are nu doar dreptul, ci și obligația de a-și reglementa situația structurilor religioase prezente pe teritoriul său, ținând cont, în primul rând, de propria tradiție în domeniu și de realitățile actuale românești. Referitor la tradiția românească, în ceea ce privește relația autorității politice cu structurile religioase, trebuie precizat că, încă de la crearea sa ca Stat modern, România a promovat un regim de libertate religioasă³². Originile acestui cadru legislativ³³, ce proclama în România un regim de

³¹ „E ricordiamo anche il giurisdizioanalismo che, con varie denominazioni «nazionali», si diffuse in Europa nell'età dell'assolutismo ed ebbe una certa ripresa nella seconda metà dell'Ottocento, specialmente in Italia: con questo termine si vuole indicare una situazione nella quale le confessioni religiose sono direttamente controllate dallo Stato che – anche quando non aderisca in quanto tale ad un culto ufficiale – interviene con le proprie leggi e la propria azione amministrativa nella vita religiosa dei sudditi, sia allo scopo di tutelare la Chiesa ufficiale, quando ve ne sia una riconosciuta tale, sia per difendere lo Stato dall'ingerenza delle religioni nella vita pubblica” (F. MARGIOTTA-BROGLIO, *Il sistema giuridico dell'Unione europea, în Religioni e sistemi giuridici: introduzione al diritto ecclesiastico comparato*, a cura di F. MARGIOTTA-BROGLIO, C. MIRABELLI, F. ONIDA, Bologna, 1997, p. 123). Pentru cazul special al Greciei, a se vedea V. PARLATO, „Confessionismo e giurisdizionalismo nella Grecia degli anni 80”, în: *Quaderni di diritto e politica ecclesiastica*, 5/1988, pp. 183-202.

³² Semnificative în acest sens sunt constituțiile din anii 1866 și 1923. Pentru detalii referitoare la legislația românească în domeniu, anterioră anului 1948, a se vedea M.G. CHIRIȚĂ, *Raporturile dintre Stat și Biserică din punct de vedere juridic*, București, 1898; D.I. SIRETEANU, *Raportul dintre Biserică și Stat*, București, 1897; I. MATEIU, *Dreptul bisericesc de Stat în România întregită*, București, 1926; E. BÂRBULESCU, *Legi, regulamente, canoane, statute, decizii, jurisprudențe, etc.: date dela răsboi încoace și aflate azi în vigoare, referitoare la Biserică, culte, cler, învățământ religios, organizaționi eclesiastice, bunuri bisericești, judecăți disciplinare etc.*, București, 1931; I. LAZĂR, *Regimul cultelor în România întregită*, Craiova, 1931.

³³ Prima lege pentru structurile religioase din România a fost Legea 54 din 1928, fiind

amplă libertate religioasă, s-au constituit atât din doctrina canonica³⁴ a Bisericii ortodoxe, care proclama autonomia Bisericii în relație cu oricare altă instituție, dar și din doctrina politică liberală, ce promova ideea că Statul nu are competența de a interveni în materie religioasă. Din păcate, acest regim de libertate religioasă va suferi un adevărat *hiatus* între anii 1949 și 1989, când la putere s-a aflat Partidul comunist³⁵. Cât privește sistemul folosit în România pentru a stabili cadrul exercitării libertății religioase, acesta a fost încă de la început cel al *cultelor recunoscute*. Legea din 1928 va instaura acest regim de origine napoleoniană, iar autoritățile comuniste îl vor prelua, adăugând doar câteva elemente noi de origine sovietică.

Referitor la realitățile religioase actuale, trebuie de asemenea precizat că, în România, populația este majoritar ortodoxă (conform ultimului recensământ din anul 2002, 86,7% dintre români s-au declarat ca aparținând Bisericii Ortodoxe Române). Prin urmare, este evident că un model românesc ar trebui să fie unul în care să se respecte libertatea religioasă și care să se inspire din doctrina canonica a Bisericii Ortodoxe privitoare la raportul dintre Biserică și Stat.

b. Modelul românesc (ortodox) de relație între Stat și structurile religioase. Biserica creștină, urmând învățătura Mântuitorului Iisus Hristos: „Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumenezeu” (Mt 22, 21)³⁶, a afirmat clar, încă de la întemeirea sa, că între Biserică și autoritățile politice trebuie să existe un raport de

publicată în *Monitorul Oficial* nr. 89 din 22 apr. 1928.

³⁴ „La doctrine canonique, à savoir les principes canoniques fondamentaux et les commentaires des canonistes, a toujours constitué une source de droit canonique, tant en Orient qu'en Occident. D'ailleurs, la somme de ces principes canoniques fondamentaux, exprimés par la législation canonique conciliaire, du 1er millénaire, et qui forme la base de la doctrine canonique, reste indispensable pour toute Église locale d'aujourd'hui et de demain, car on ne peut jamais s'en dispenser. Aucune interprétation des normes canoniques ne peut se faire en dehors de cette doctrine canonique exprimée par cette somme des principes canoniques fondamentaux ou de base”, N. DURĂ, *Le régime de la synodalité selon la législation canonique conciliaire, œcuménique, du 1er millénaire*, București, 1999, p. 123.

³⁵ A se vedea *Legea Cultelor* din 1948, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 204 din 3 sept. 1948.

³⁶ Cf. A. KNIAZEFF, „Le Royaume de César et le Règne de Dieu”, în: *Contacts*, 39/1987, pp. 265-278; 40/1988, pp. 19-36. A se vedea și P.C. BORI, „Date a Cesare quel che è di Cesare (Mt. 22, 21). Linee di storia dell'interpretazione antica”, în: *Cristianesimo nella storia*, 7/1986, pp. 451-464.

colaborare distinctă în spirit de respect reciproc³⁷. În practică, acest raport are ca bază unul dintre principiile canonice fundamentale de organizare și administrație ale Bisericii Ortodoxe³⁸, și anume principiul *autonomiei bisericești*³⁹. Prin acest principiu, Biserica Ortodoxă afirmă în mod clar că, în ceea ce privește activitățile ecclaziastice, ea este total independentă față de oricare altă autoritate.

Chiar dacă astăzi această realitate este evidentă, se poate totuși obiecta că în trecut au existat numeroase cazuri când autoritatea politică, de o manieră mai mult sau mai puțin consistentă, și-a făcut simțită prezența în gestionarea problemelor bisericești. Cazul cel mai frecvent invocat în acest sens este, bineînțeles, cel al Bizanțului⁴⁰, unde, între autoritatea politică și cea bisericească, exista un raport de strânsă colaborare, sistem ce a fost identificat cu termenul de *simfonie*⁴¹ sau de

³⁷ Cf. L. STAN, „Relațiile dintre Biserică și Stat”, în: *Orthodoxia*, 4/1952, pp. 353-461. A se vedea și L. IACOB, *Statul și Biserica*, București, 1942; A. GABOR, *Biserica și statul în primele patru secole*, București, 2003.

³⁸ „Acestor principii de organizație și administrație li se zice *fundamentale*, fiindcă ele au fost rânduite de la început, în lumina învățăturii Mântuitorului Hristos, ca niște coloane de nezdruncinat, la baza organizației Bisericii, alături de dogme și preceptele morale, iar *canonice* li se zice, fiindcă, după o practică nefintreruptă, prin uz, ele au fost stabilite prin normele, numite canoane, pe care Sfinții Părinți ai sinoadelor ecumenice le-au legiferat sau le-au confirmat, ca îndreptare cu obligativitate în întreaga Biserică” (I. IORGU, „Importanța principiilor fundamentale canonice de organizație și administrație pentru unitatea Bisericii”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 45/1969, p. 155. A se vedea și I. FLOCA, *Drept canonnic ortodox*, Sibiu, 1991, I, pp. 191-206; P.J. PANAYOTAKOS, „Les bases du droit ecclésiastique dans l’Église Orthodoxe”, în: *Revista Española de Derecho Canónico*, 19/1964, pp. 619-626; N. DURĂ, „Principiile canonice fundamentale de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe”, în: *Mărturie ortodoxă*, 6/1987, pp. 127-144.

³⁹ „Autonomia este principiul fundamental canonnic în temeiul căruia Biserica Ortodoxă – privită sub aspectul ei extern, ca societate cu ordine juridică – este independentă de oricare altă societate, inclusiv statul în cuprinsul căruia s-a organizat și își desfășoară activitatea corespunzătoare misiunii ei”, I. IVAN, „Cățiva termeni canonici. Înțelesul și explicarea lor în dreptul bisericesc ortodox”, în: *StTeol*, 41/1989, p. 81. A se vedea și L. STAN, „Despre autonomia bisericească”, în: *StTeol*, 10/1958, pp. 376-393.

⁴⁰ Cf. D.J. GEANAKOPLOS, „Church and State in the Byzantine Empire. A Reconsideration of the Problem of Caesopapism”, în: *Church History*, 34/1965, pp. 381-403; E. PATLAGEAN, „Théologie politique de Byzance. L’empereur, le Christ, le patriarche”, în: G. FILORAMO (ed.), *Teologie politiche. Modelli a confronto*, Brescia, 2005, pp. 149-161.

⁴¹ Cf. M. CLAUSS, „Die συμφωνία von Kirche und Staat zur Zeit Justinians”, în: K. DIETZ et alii (ed.), *Klassisches Altertum, Spätantike und frühes Christentum: Adolf Lippold zum 65 Geburtstag gewidmet*, Würzburg, 1993, pp. 579-593.

*sinallelie*⁴². În realitate, poziția împăratului în cadrul ierarhic al Bisericii, poziție bazată de către unii autori pe caracterul sacerdotal al bazileului (βασιλεὺς)⁴³, constituia miezul acestui raport atât de mult și de intens discutat⁴⁴. Prin urmare, problema raportului dintre Biserică și Stat s-ar putea reduce la relația dintre împărat și autoritatea bisericească.

Una dintre soluțiile date acestei probleme⁴⁵ a fost dezvoltarea graduală a unei teorii conform căreia bazileul, beneficiind de un caracter sacerdotal obținut prin ungerea sa ca împărat, ar putea interveni și în problemele strict bisericești⁴⁶. Această teorie, fundamentată pe baze scripturistice – figura lui Melchisedek (*Fc* 14, 18-20), ca exemplu de rege-arhier – și pe câteva texte și comentarii canonice, s-a dezvoltat în special în Imperiul bizantin. Textul canonic cu cel mai explicit mesaj în acest sens este fără îndoială cel cuprins în can. 69 al Sinodului Trulan, care afirmă că:

„Nu este permis niciunui laic să intre în interiorul altarului. Puterea și autoritatea imperială nu sunt sub nicio formă supuse acestei reguli, de fiecare dată când împăratul dorește să ofere daruri Creatorului, după o veche tradiție”⁴⁷.

⁴² Cf. C. PITSAKIS, „La ΣΥΝΑΛΛΗΛΙΑ principe fondamental des rapports entre l'Eglise et l'Etat (Idéologie et pratique byzantines et transformations contemporaines)”, în: *Kanon*, 10/1991, pp. 17-35.

⁴³ A se vedea în acest sens, C. PITSAKIS, „Sainteté et empire. À propos de la sainteté impériale: formes de sainteté «d'office» et de sainteté collective dans l'Empire d'Orient?”, în: *Bizantinistica*, III/2001, pp. 155-227.

⁴⁴ C. PITSAKIS, „Empire et Eglise le modèle de la Nouvelle Rome: la question des ordres juridiques”, în: M.P. BACCARI, (ed.), *Diritto e religione. Da Roma a Costantinopoli a Mosca. Rendiconti del XI Seminario «Da Roma alla terza Roma». Campidoglio, 21 aprile 1991*, Roma, 1991, p. 105.

⁴⁵ De notat că această problemă a fost îndelung dezbatută și în Apus, pe întreaga perioadă a Evului Mediu. În acest sens, a se vedea M. BLOCH, *Les rois thaumaturges. Étude sur le caractère surnaturel attribué à la puissance royale, particulièrement en France et en Angleterre*, Strasbourg, 1924; E. KANTOROWICZ, *The King's Two Bodies. A study in Medieval Political Theology*, Princeton, 1957; E. KANTOROWICZ, „Mysteries of State. An Absolutist Concept and its Late Mediaeval Origins”, în: *The Harvard Theological Review*, 48/1955, pp. 65-91.

⁴⁶ Cf. L. BREHIER, ‘Ιερεὺς καὶ βασιλεὺς, în: *Mémorial Louis Petit. Mélanges d'histoire et d'archéologie Byzantines* (Archives de l'Orient chrétien, 1), Bucarest, 1948, pp. 41-45; G. DAGRON, „Le caractère sacerdotal de la royauté d'après les commentaires canoniques du XIIe siècle”, în: N. OIKONIMIDES (ed.), *Byzantium in the 12th Century. Canon Law, State and Society*, Athens, pp. 165-178.

⁴⁷ „Μὴ ἔξεστω τινὶ τῶν διπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον Ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου • μηδαμῶς ἐπὶ τούτῳ τῆς βασιλικῆς εἰργομένης ἔξουσίας καὶ

De asemenea, potrivit susținătorilor acestei teorii, puterea împăratului ar putea fi extinsă și asupra organizației bisericești. Astfel, în cel de al 4-lea răspuns către Constantin Cabasila, arhiepiscopul Dimitrie Homatianos afirmă că bazileul ar putea chiar reglementa ordinea scaunelor bisericești, legifera asupra conduitei clericilor, asupra jurisdicțiilor episcopale și alegerilor pentru scaunele vacante, și că ar putea să promoveze o episcopie la rang de mitropolie sau să reducă o mitropolie la rang de episcopie⁴⁸. Oricât de șocante ar părea aceste afirmații, este necesar de precizat că toate aceste privilegii imperiale nu reușesc să depășească sfera organizației administrative bisericești. Cu alte cuvinte, chiar dacă împăratul ar fi putut beneficia de anumite privilegii în ceea ce privește problemele bisericești, acestea se reduceau la simple chestiuni pur administrative, și în niciun caz nu ajungeau să pătrundă în partea sacramentală a Bisericii. În plus, chiar legislația canonica a Bisericii permitea autorității politice astfel de intervenții. Astfel, prin can. 17 al Sinodului IV ecumenic, al cărui text va fi reluat în can. 38 al Sinodului Trulan, se stabilea că:

„Iar dacă vreo cetate s-ar fi înnoit prin putere împărătească sau dacă s-ar înnoi de acum înainte, atunci alcătuirilor politice și obștești, să urmeze și orânduirea parohiilor bisericești”⁴⁹.

Mai târziu însă, în 1065, împăratul Constantin VII Doukas a promulgat o nuvelă⁵⁰, prin care interzicea bazilelor să mai intervină în ierarhia scaunelor episcopale. În sec. al XII-lea, un renomut canonist

αὐθεντίας, ἥνικα δὲν βουληθεί προσάξαι δῶρα τῷ πλάσαντι, κατὰ τινὰ ἀρχαιοτάτην παράδοσιν.”, Γ. Α. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΙΟΤΛΗ, *Σύνταγμα τῶν θείων καὶ λεων κανόνων*, Αθηνησιν (G.A. RALLI, M. POTLI, *Sintagma dumnezeieștilor și sîntelor canoane*, Atena – în continuare *Sintagma Ateniană*), 1852, t. II, p. 466; P. IOANNOU, *Discipline générale antique*, Grottaferrata-Roma, 1962, t. I, 1, p. 207.

⁴⁸ J. PITRA, *Analecta sacra et classica Spicilegio Solesmensi parata*, Paris-Rome, 1891, t. VI, n. 157, col. 632.

⁴⁹ „Τὸν ἐκ τῶν ποτέρων ἡμῶν τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν τὸν οὕτω διαγορεύοντα· Εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἔξουσίας ἐκανίσθη πόλις, ἢ αὐθις καινισθείη τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἡ τάξις ἀκολουθείτω.”, *Sintagma Ateniană*, t. II, p. 392; P. IOANNOU, *Discipline générale antique*, t. I, 1, p. 173.

⁵⁰ J. ZEPPOS, *Jus graeco-romanum*, Athènes, 1931, t. I, pp. 276-278; *Sintagma Ateniană*, 1855, t. V, pp. 274-276.

bizantin, Teodor Balsamon⁵¹, într-un comentariu la can. 69 al Sinodului Trulan, afirma că împăratul ar putea chiar să binecuvântă cu tricherul ca și episcopii⁵². De menționat faptul că numeroși teologi, canoniști și juriști au respins această teorie⁵³. Încă din sec. al VII-lea, Sf. Maxim Mărturisitorul combătea o astfel de viziune, afirmând că Melchisedec reprezintă prefigurarea Mântuitorului Iisus Hristos. Alți contestatari ai acestei teorii, ca Ioan Zonara⁵⁴ sau Sf. Simeon al

⁵¹ Teodor Balsamon (Θεόδωρος Βαλσαμών), a ocupat pentru mult timp funcția de nomofilax la Constantinopol; în anul 1193 a fost ales patriarh al Antiochiei, însă cum Antiochia era la acea vreme sub ocupație arabă, va rămâne tot timpul la Constantinopol, unde va muri în 1195. Cea mai importantă scriere a lui Balsamon este „Scholia” sau „Comentariul la Nomocanonul în 14 titluri al lui Fotie”. Respectiva scriere a fost publicată pentru prima dată în limba latină la Paris în 1561, iar apoi la Basel în 1562; același text, în variantă greacă și latină, va fi republicat în 1615 la Paris și în 1620 la Basel. De asemenea, comentariul lui Balsamon se regăsește atât în „Pandecta Canonum” al lui William Beveridgus, publicată la Oxford în 1672 (cf. W. BEVERIDGE, *Synodikon sive pandectae canonum Ss. Apostolorum et conciliorum ab Ecclesia graeca receptorum: nec non canonarum Ss. Patrum epistolarum, una cum scholiis antiquorum singulis eorum annexis, et scriptis aliis huc spectantibus, quorum plurima e bibliothecae bodleianae ... nunc primum edita*, Oxoni, 1672), cât și în volumele 137 și 138 ale Patrologiei publicată de către abatele Migne (cf. J.P. MIGNE, *Patrologiae Cursus Completus. Series Greaco-Latine*, Paris, 1857-1866, vol. 137 și 138). Însă, cea mai bună și, totodată, cea mai cunoscută ediție a comentariului lui Balsamon rămâne cea publicată în *Sintagma Ateniană*, unde comentariile sale se alternează cu cele ale lui Zonara și Aristen (cf. *Sintagma Ateniană*, Atena, 6 vol., 1852-1859). Pentru detalii privitoare la viața și activitatea acestui canonist bizantin a se vedea: G.P. STEVENS, *De Theodoro Balsamone analysis operum ac mentis iuridicae*, Roma, 1969; D. SIMON, „Balsamon zum Gewohnheitsreicht”, în: *EXΩΛΙΑ. Studia ad criticam interpretationemque textuum graecorum et ad historiam iuris graeco-romani pertinentia viro doctissimo D. Holwenta oblata*, Groningen, 1985, pp. 119-133; C. GALLAGHER, „Theology and Canon Law in the Writings of Theodore Balsamon”, în: *The Jurist*, 56/1996, pp. 161-181; R. BROWNING, „Theodore Balsamon's Commentary on the Canons of the Council in Trullo as a Source on Everyday Life in Twelfth-Century Byzantium”, în: *H KAΘ HMEPINH ΖΩΗ ΣΤΟ BYZANTIO*, ΑΘΗΝΑ, 1989, pp. 421-427; C.G. FÜRST, „Balsamon, il Graziano del diritto canonico bizantino?”, în: *La cultura giuridico-canonica medioevale: premesse per un dialogo ecumenico*, Milano, 2003, pp. 233-248.

⁵² *Sintagma Ateniană*, t. II, p. 467.

⁵³ Cf. L. BREHIER, 'Ιερεὺς καὶ βαυλεὺς, p. 45; G. DAGRON, „Le caractère sacerdotal de la royaute d'après les commentaires canoniques du XIIe siècle”, pp. 176-177.

⁵⁴ Ioan Zonara (Ιωάννης Ζωναράς) a fost unul dintre cei mai cunoscuți istorici și canoniști bizantini ai sec. al XII-lea, ocupând funcția de prim secretar (Πρωτοσηκρήτης) privat al împăratului, adică șef al cancelariei imperiale. A se vedea P.E. PIELER, „Johannes Zonaras als Kanonist”, în: N. OIKONIMIDES (ed.), *Byzantium in the 12th Century. Canon Law, State and Society*, Athens, pp. 601-620; H.G. BECK, *Kirche und Theologische Literatur im Byzantinischen Reich*, München, 1959, pp. 656-657.

Tesalonicului, plasau împăratul în mijlocul laicilor⁵⁵, excluzând astfel posibilitatea de afirmare a caracterului sacerdotal al bazileului. Bineînțeles, bazileul avea o oarecare poziție în ceea ce privește problemele bisericești, însă aceasta era destul de modestă. Este elocventă în acest sens afirmația lui Psedo-Codinos, care, într-unul dintre tratatele sale, ne aduce la cunoștință că bazileul nu avea în Bizanț decât rangul de δεποτάτος (deputat)⁵⁶; aceeași poziție bisericească a bazileului este confirmată și de Sf. Simeon al Tesalonicului, în sec. al XV-lea⁵⁷. În cadrul Imperiului bizantin, deputatul era persoana responsabilă cu menținerea ordinii în biserică și în timpul procesiunilor bisericești⁵⁸. Așadar, locul împăratului în Biserică era printre laici⁵⁹, și orice serviciu ar fi îndeplinit în Biserică, el era departe de slujirea sacerdotală.

Cu toate acestea, se poate obiecta faptul că au existat și cazuri în care anumiți clerici s-au situat într-o efectivă poziție de subordonare în raport cu bazileul. Din păcate, această relație, ce sintetizează întreaga problemă a raportului dintre Biserică și autoritatea politică în Bizanț și în toate țările majoritar ortodoxe, a fost tratată aproape întotdeauna doar din punct de vedere juridico-politic, adică în cadrul autorității de Stat; prin urmare, prioritatea este dată bazileului, căci el se regăsește în propriul său domeniu. Și chiar dacă acest domeniu este creștin, iar doctrina politică este una teocratică, este evident că nu se poate identifica cu Biserică lui Hristos. Aceasta deoarece Biserică și Imperiul sunt două instituții diferite, chiar dacă au membri comuni. Este clar că între cele două instituții există interferențe, însă este la fel de evident că nu se poate ajunge niciodată la o coincidență totală între acestea. În domeniul său, Biserică are ierarhia sa proprie, unde bazileul nu are niciun loc, căci „ierarhia bisericească este considerată ca o lume aparte, întotdeauna diferită de structura Statului, iar rangurile sale nu se pot confunda cu cele ale demnitarilor de stat”⁶⁰. Bineînțeles, și în acest caz s-ar putea

⁵⁵ *Sintagma Ateniană*, t. II, p. 466; PG, t. CLV, col. 429-433.

⁵⁶ J. VERPEAUX, *Pseudo-Kodinos. Traité des offices* (Le monde byzantine, 1), Paris, 1966, p. 264.

⁵⁷ PG 155, col. 352, 356. Bineînțeles, cuvântul «δεποτάτου», ce se regăsește în text nu este decât o greșeală de tipar.

⁵⁸ «dépotatos. On n'a pas déterminé encore à quelle date l'empereur commence à se parer de cet humble titre» (J. DARROUZES, *Recherches sur les officia de l'Eglise byzantine*, Archives de l'Orient chrétien-11, Paris, 1970, p. 215).

⁵⁹ C. PITSAKIS, „L'empereur romain d'Orient: un laïc”, în: *Kanon*, 15/1999, pp. 196-221.

⁶⁰ „La hiérarchie de l'Eglise est considérée comme un monde à part, toujours distinct des corps d'Etat; ses rangs ne se confondent pas avec ceux des dignitaires auliques dans les

obiecta că, în Imperiul bizantin, bazileul participa la alegerea patriarhului⁶¹, și că, la rândul său, patriarhul era figura centrală la ceremonia de încoronare a împăratului⁶².

În plus, chiar dacă autoritatea imperială a intervenit în cadrul discuțiilor dogmatice – este un aspect caracteristic al politicii lui Justinian –, trebuie precizat că bazileul nu a avut niciodată dreptul de a vota în sinod, acest drept apartinând exclusiv episcopilor⁶³. De subliniat faptul că Biserica, în ciuda privilegiilor bazileului, nu a acceptat niciodată ceva ce ar fi putut fi în contradicție cu canoanele sale, nici în timpul dezbaterilor hristologice din sec. al V-lea, nici sub împărații iconoclaști din sec. al VIII-lea și nici în timpul tentativelor de uniune cu Roma din sec. XIII-XV.

Este adevărat că, în Imperiul bizantin, Biserica și autoritatea politică erau strâns unite. În domeniul imperial, această unitate se manifesta prin prezența prelaților bizantini în ierarhia rangurilor de Stat. În mediul eclesiastic, Biserica și autoritatea politică erau de asemenea unite, însă autoritățile politice erau prezente doar ca laici. Poziția de subordonare a clericilor față de autoritatea laică era relativă, pentru că ea nu exista decât în cadrul domeniului imperial. În plan eclesiastic, situația era diferită. De fapt, concepția bizantină despre societatea umană a creat două sisteme ierarhice: *cel al Bisericii și cel al Imperiului*. Ambele sunt creștine, chiar dacă cel din urmă reprezintă „Împărația Cezarului”, ambele sunt teocratice⁶⁴, căci mărturisesc o singură autoritate: Mântuitorul Iisus

cortèges et les réceptions” (J. DARROUZES, *Recherches sur les offikia de l'Église byzantine*, Archives de l'Orient chrétien-11, Paris, 1970, p. 28).

⁶¹ A se vedea L.B. MALGORZATA, „The Attitude of Early Byzantine Emperors towards the Process of Electing Bishops of Constantinople”, în: *Mélanges d'histoire byzantine offerts à Oktawiusz Jurewicz à l'occasion de son soixante-dixième anniversaire*, Lódź, 1998, pp. 110-127.

⁶² A se vedea P.A. YANNOPOULOS, „Le couronnement de l'empereur à Byzance: rituel et fond institutionnel”, în: *Byzantium*, 61/1991, pp. 71-91.

⁶³ „There is no trace in the acts of the council of Constantine voting with the bishops. He only confirmed their decision and made it legal” (J.A. STRAUB, „Constantin as KOINΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ: Tradition and Innovation in the Representation of the First Christian Emperor's Majesty”, în: *Dumbarton Oaks Paper*, 21/1967, p. 49. A se vedea și F. DVORNIK, „Emperors, Popes and General Councils”, în: *Dumbarton Oaks Paper*, 6/1951, p. 9.

⁶⁴ „La doctrine théocratique domine l'histoire de Byzance et l'explique; toutefois, loin d'apporter au pouvoir impérial force et stabilité, elle est pour lui une cause de faiblesse. L'empereur choisi par Dieu ne règne, en effet, que par la protection divine. Si Dieu cesse de le soutenir et de l'inspirer, son mandat est périmé; l'empereur exerce le pouvoir sans droit et il n'est plus qu'un intrus sur le trône. Le moindre secousses peut le renverser.

T
E
O
L
O
G
I
C

Hristos; în plus, cele două coexistă în același spațiu, și urmăresc același final: unirea lumii văzute cu Cel Preînalt. Cu toate acestea, cele două sisteme ierarhice sunt total diferite, iar orice tentativă de a le amesteca s-a dovedit a fi nefastă. Un bun exemplu de raport între cele două sisteme ierarhice a fost oferit de către Epanagoga/Eisagoga⁶⁵ (o codificare a dreptului bizantin, redactată între anii 879 și 886), unde legislatorii au încercat să juxtapună cele două sisteme, și nu să le amestece. Un alt exemplu ce demonstrează această concepție este reprezentat de către listele episcopale din sec. IX-X. De altfel, aceste liste comune de prelați și demnitari de stat au încetat să existe după această epocă.

Oricum, din cele prezentate până acum, se poate deduce clar că, în cadrul Imperiului bizantin, Biserica nu doar și-a păstrat autonomia în raport cu autoritatea politică, ci s-a bucurat chiar de anumite privilegii. Astăzi, Bisericile ortodoxe locale, prin statutele lor de organizare și funcționare, afirmă că, în ceea ce privește activitățile ecclaziastice, ele sunt absolut independente față de oricare altă instituție. De fapt, ecclaziologia ortodoxă precizează că Biserica se manifestă în cadrul societății umane, ce este organizată într-o comunitate politică, și pentru aceasta locul Bisericii este întotdeauna în interiorul Statului. Baza acestui tip de relaționare între Biserică și Stat este fundamentată pe învățătura ortodoxă, conform căreia Biserica este atât o realitate duhovnicească, mistică, cât și o realitate instituțională, socială, iar omul – ca subiect al istoriei – aparține atât Împărăției Cerurilor, cât și celei a Cezarului. Ceea ce trebuie evidențiat aici este faptul că acest tip de raport se desfășoară doar între anumite limite și se fundamentează pe baza unor condiții invocate în mod reciproc. Așadar, modelul ortodox de relație între Biserică și Stat impune atât autonomia Bisericii față de autoritatea politică, cât și o colaborare distinctă, în spirit de respect reciproc, între cele două instituții. Ținând cont de acest tip de relație Biserică/Stat și de faptul că 86,7 % dintre cetățenii României s-au declarat ca apartinând

Dieu, qui donne le pouvoir, n'en garantit, en effet, la durée que dans la mesure où le pouvoir est exercé selon ses vues, qui sont, d'ailleurs impénétrables. Dans le cas contraire, Dieu peut, selon l'énergique expression de la Bible, *se repentir* et porter son choix sur un candidat plus digne. Il convient donc de scruter à tout moment l'opinion divine pour savoir si elle n'a pas changé" (R. GUILLAND, „Le droit divine à Byzance”, în: *Seorsum impressum ex commentariis Societatis Philologae Polonorum*, XLII/1947, p. 143.

⁶⁵ Cf. „Epanagoge legis Basilii Leonis et Alexandri”, în: Z. VON LINCHENTAL, *Jus Graecoromanum*, vol. 2, Athenis, 1931, pp. 229-368.

Bisericii Ortodoxe Române, putem afirma că, în redactarea noii legi privind libertatea religioasă în România, legislatorul ar fi trebuit să țină cont în primul rând de cele două caracteristici.

Legea nr. 489/2006 și Biserica Ortodoxă Română

a. *Legea nr. 489/2006: prezentare generală.* Prin noua lege privind libertatea religioasă, Statul român a creat un nou⁶⁶ sistem de relație cu diferitele structuri religioase prezente pe teritoriul României. Proiectul acestei legi fusese aprobat în 21 dec. 2005 de către Senat prin *aprobare tacită*⁶⁷, și, în 13 dec. 2006, de către Camera Deputaților printr-o majoritate zdrobitoare (220 de voturi pentru, o abținere și un vot împotrivă). Respectiva lege, publicată în *Monitorul Oficial* din 8 ian. 2007, este identificată în sistemul legislativ din România cu titlul de *Legea nr. 489/2006*.

Noua lege cuprinde 51 de articole, structurate în 4 capitole, urmate de o anexă. Primul capitol, intitulat *Dispoziții generale*, cuprinde primele 6 articole și creionează cadrul legislativ general în ceea ce privește libertatea religioasă și raportul Statului cu diferitele structuri religioase prezente pe teritoriul României. Cel de-al doilea capitol, consacrat *Cultelor*, cuprinde 33 de articole grupate în 5 secțiuni diferite: *Relațiile dintre Stat și culte* (art. 7-16), *Recunoașterea calității de cult* (art. 17-22), *Personalul cultelor* (art. 23-26), *Patrimoniul cultelor* (art. 27-31) și *Învățământul organizat de culte* (art. 32-39). Capitolul al treilea, de dimensiuni mult mai reduse (art. 40-48), se ocupă de *Asociațiile religioase* din țara noastră. Ultimul capitol este intitulat *Dispoziții tranzitorii și finale* și cuprinde doar 3 articole (art. 49-51). La acestea, legislatorul a adăugat și o *Anexă*, ce cuprinde lista celor 18 structuri religioase, care, în momentul de față, posedă deja un statut de organizare recunoscut de către autoritățile Statului român.

⁶⁶ Pentru o istorie a legislației românești referitoare la libertatea religioasă a se vedea N. ISAR, *Relațiile Stat-Biserică în România modernă (1821-1914)*, București, 2007; I.V. LEB, „L'État juridique de l'Église dans le droit roumain. Aperçu historique”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Orthodox Theology*, 1-2/2002, pp. 49-64.

⁶⁷ *Aprobarea tacită* nu reprezintă o procedură specială, ci, în baza art. 75 alin. 2 din Constituția României, aceasta intervine în cazul în care camera sesizată nu se pronunță asupra proiectului de lege în termen de 60 de zile.

Prin această lege, Statul român se obligă nu doar să respecte, ci și să garanteze „dreptul fundamental la libertatea de gândire, de conștiință și religioasă al oricărei persoane de pe teritoriul României, potrivit Constituției și tratatelor internaționale la care România este parte” (art. 1, 1). Așadar, este evident că, prin acest prim articol de lege, Statul român se obligă să respecte și să garanteze libertatea religioasă nu doar pentru cetățenii săi, ci și pentru oricare altă persoană prezentă pe teritoriul său. În consecință, principiul aplicării acestei legi nu este personal, ci teritorial. În plus, prin cel de-al doilea paragraf, se precizează că în România „nimici nu poate fi împiedicat sau contrăstabilitatea să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrără convingerilor sale, și nici nu poate fi supus vreunei discriminări, urmărit sau pus într-o situație de inferioritate pentru credință, apartenență sau neapartenență sa la o grupare, asociație religioasă sau un cult ori pentru exercitarea, în condițiile prevăzute de lege, a libertății religioase” (art. 1, 2). Este de remarcat identitatea de conținut a acestui prim articol al noii legi cu întâiul articol al legii comuniste, ce afirma că „Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă pe tot cuprinsul Republicii Populare Române. Oricine poate să aparțină oricărei religii sau să îmbrățișeze orice credință religioasă, dacă exercițiul ei nu contravine Constituției, securității și ordinei publice sau bunelor moravuri”.

În cel de-al doilea articol al noii legi, legislatorul tentează definiția libertății religioase, afirmând că aceasta „cuprinde dreptul oricărei persoane de a avea sau de a adopta o religie, de a și-o manifesta în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin practicile și ritualurile specifice cultului, inclusiv prin educație religioasă, precum și libertatea de a-și păstra sau schimba credința religioasă” (art. 2, 1). În același timp se precizează că eventualele costrangeri ale libertății religioase nu pot fi făcute decât atunci când acestea „constituie măsuri necesare într-o societate democratică pentru securitatea publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” (art. 2, 2). Referitor la copii, legea precizează că, până la vîrstă de 14 ani, aceștia se află sub tutela părinților în ceea ce privește educația religioasă (art. 3, 1). După vîrstă de 14 ani, religia unui copil poate fi schimbată doar cu acordul acestuia, iar după vîrstă de 16 ani, copilul își poate alege singur religia (art. 3, 2).

Prin art. 4, noua lege garantează că „orice persoană, cult, asociație religioasă sau grupare religioasă din România este liberă de a stabili și menține relații ecumenice și frătești cu alte persoane, culte sau grupări

religioase și cu organizațiile inter-creștine și inter-religioase, la nivel național și internațional". Din acest articol, se observă că legislatorul a creat patru nivele de exercitare a libertății religioase: *persoană, grupare religioasă, asociație religioasă, cult*. Dacă la nivel personal lucrurile sunt deja clarificate încă din primele 3 articole de lege, este clar că în continuare legea își propune să sistematizeze exercițiul libertății religioase la celelalte trei nivele. În consecință, prin primul paragraf al art. 5 se stabilește că „orice persoană are dreptul să își manifeste credința religioasă în mod colectiv, conform propriilor convingeri și prevederilor prezentei legi, atât în structuri religioase cu personalitate juridică, cât și în structuri fără personalitate juridică”. Structurile religioase cu personalitate juridică sunt *cultele și asociațiile religioase*, iar cele fără personalitate juridică sunt *grupările religioase* (art. 5, 2), urmând ca fiecare comunitate religioasă să-și aleagă în mod liber propria structură asociațională (art. 5, 3). Totodată se precizează că oricare dintre structurile religioase din România are obligația să respecte Constituția și legile țării și să nu aducă atingere securității publice, ordinii, sănătății și moralei publice, precum și drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (art. 5, 4).

Conform art. 5, 5, datele cu caracter personal legate de convingerile religioase sau de apartenența la culte nu pot fi prelucrate decât în cadrul „desfășurării lucrărilor de recensământ național aprobat prin lege, sau în situația în care persoana vizată și-a dat, în mod expres, consimțământul pentru aceasta”. De asemenea, „este interzisă obligarea persoanelor să-și menționeze religia, în orice relație cu autoritățile publice sau cu persoanele juridice de drept privat” (art. 5, 6). De remarcat că prevederile art. 2 și 3 nu se regăsesc sub nicio formă în textul legii din 1948, iar art. 4 este total opus art. 40 al legii comuniste, ce stabilea că „niciun cult și niciun reprezentant al vreunui cult nu va putea întreține legături cu cultele religioase, instituțiuni sau persoane oficiale în afara țării, decât cu aprobatarea Ministerului Cultelor și prin intermediul Ministerului Afacerilor externe”. În ceea ce privește art. 5, trebuie evidențiat că acesta constituie una dintre noutățile introduse de această nouă lege.

Ultimul articol al *Dispozițiilor generale* prezintă o importanță deosebită, deoarece definește cele 3 forme juridice sub care persoanele aflate pe teritoriul României se pot asocia în vederea exercitării propriilor credințe religioase. Astfel, *gruparea religioasă* se definește ca fiind „forma de asociere fără personalitate juridică a unor persoane fizice care, fără nicio procedură prealabilă și în mod liber, adoptă, împărtășesc și

T
E
O
L
O
G
I
C
E

practică o credință religioasă” (art. 6, 1), iar *asociația religioasă* ca fiind „persoana juridică de drept privat, constituită în condițiile prezentei legi, formată din persoane fizice care adoptă, împărtășesc și practică aceeași credință religioasă” (art. 6, 2). Aceste două definiții sunt completate de precizarea că *asociațiile religioase* pot deveni *culte* în condițiile prevăzute de prezența lege (art. 6, 3). Trebuie subliniat că singura noutate terminologică introdusă de acest text legislativ este cea de *grupare religioasă*; celelalte două expresii – *asociație religioasă* și *cult* – au fost deja folosite atât de legea din 1928, cât și de cea comunistă din 1948⁶⁸.

b. Grupările religioase, asociațiile religioase și cultele. Referitor la structura sa internă, se poate constata că legea nr. 489/2006 nu este proporționată în distribuirea articolelor sale. Astfel, legislatorul consacră *grupările religioase* doar un singur paragraf (art. 6, 1), în timp ce *asociațiile religioase* (cap. 3) și *cultelor* (cap. 2) le rezervă câte un întreg capitol. Prin urmare, despre *grupările religioase* legea nu ne spune decât că sunt forme de asociere fără personalitate juridică a unor persoane fizice care, fără nicio procedură prealabilă și în mod liber, adoptă, împărtășesc și practică o credință religioasă (art. 6, 1).

Asociațiile religioase sunt persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de persoane, cetăteni români sau rezidenți în România, ce se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase (art. 40, 1). Personalitatea juridică a *asociației religioase* este dobândită în momentul înscriserii sale la Registrul asociațiilor religioase, ce este constituit la grefa judecătoriei în a cărei circumscripție teritorială își are sediul (art. 40, 2). Pentru a înscrie o *asociație religioasă* în Registrul asociațiilor religioase, este necesar ca unul dintre asociați, având împuternicire de la ceilalți, să depună o cerere în acest sens (art. 41, 1) și să atașeze la aceasta următoarele documente: *actul constitutiv* (în formă autentică), *mărturisirea de credință proprie*, *statutul*, *actele doveditoare ale sediului și ale patrimoniului inițial*, *avizul consultativ al Ministerului Culturii și Cultelor*, dovada privind disponibilitatea denumirii, eliberată de către Ministerul Justiției (art. 41, 2). După 3 zile de la depunerea acestei documentații, judecătorul desemnat de către președintele instanței verifică legalitatea acesteia și dispune, prin încheiere, înscrierea *asociației*

⁶⁸ Legea din 1928 folosește ambele expresii, în timp ce legislația comunistă utilizează doar termenul de *cult*.

religioase în Registrul asociațiilor religioase (art. 42, 1). *Asociațiile religioase* au dreptul de a înființa filiale cu personalitate juridică, în conformitate cu statutele lor (art. 43), și pot beneficia de facilități fiscale legate de activitatea lor religioasă (art. 44, 1). O *asociație religioasă* este dizolvată de către autoritatea competentă, atunci când, prin activitatea sa, aceasta „aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau când asociația religioasă urmărește alt scop decât cel pentru care s-a constituit” (art. 45).

Asociațiile religioase, ce îndeplinesc condițiile prevăzute de prezenta lege, pot solicita recunoașterea calității de *cult*, prin formularea unei cereri, în acest sens, către Ministerul Culturii și Cultelor. Respectiva cerere trebuie să fie însoțită de următoarele documente: *dovada constituirii legale și a funcționării neîntrerupte pe teritoriul României ca asociație religioasă de minim 12 ani* (art. 18, a), *listele, în original, cu semnaturile unui număr de membri, cetăteni români cu domiciliul în România, cel puțin egal cu 0,1% din populația României, conform ultimului recensământ* (art. 18, b), *mărturisirea de credință proprie* (art. 18, c), *statutul de organizare și funcționare* (art. 18, c). După un termen de 60 de zile de la depunerea cererii de către *asociația religioasă*, Ministerul Culturii și Cultelor are obligația de a întâmpina Guvernului documentația de recunoaștere a calității de *cult* împreună cu avizul său consultativ (art. 19, a). În cazul unei documentații incomplete sau al unor statute cu prevederi contrare legii, Ministerul Culturii și Cultelor restituie motivat respectivele documente spre modificare sau completare, iar termenul de soluționare se prelungește corespunzător (art. 19, b). În termen de 60 de zile de la primirea documentației, Guvernul trebuie să se pronunțe asupra cererii, prin hotărâre de recunoaștere sau de respingere motivată (art. 20, 1); respectiva hotărâre va fi publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, și poate fi atacată în justiție, conform legii (art. 20, 2). În situația în care cererea este respinsă, *asociația religioasă* are dreptul de a relua procedura de recunoaștere a calității de *cult* doar atunci când temeiurile ce au dus la soluția de respingere nu mai există (art. 20, 3).

De la intrarea în vigoare a hotărârii de Guvern pentru recunoașterea sa, *cultul* beneficiază de toate drepturile și obligațiile prevăzute de prezenta lege (art. 20, 4). Totodată, legea specifică faptul că orice modificare sau completare a „statutelor de organizare și de funcționare sau a codurilor canonice” aparținând *cultelor* va fi

comunicată Ministerului Culturii și Cultelor spre recunoaștere (art. 22, 1).

În cazul în care un *cult*, prin activitatea sa, aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, Guvernul, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, îi poate retrage acestuia, prin hotărâre, calitatea de *cult recunoscut* (art. 21). Deci, conform noii legi, *asociațiile religioase*, ce obțin recunoașterea calității de *cult*, devin *culte recunoscute*, beneficiind astfel de statutul de „persoană juridică de utilitate publică” (art. 8, 1) și având totodată dreptul de a se organiza „în mod autonom, potrivit propriilor statute sau coduri canonice” (art. 8, 1). De precizat că autonomia *cultelor* reprezintă garanția clară a aplicării principiului separației dintre Stat și Biserică, o condiție imperativă necesară pentru eliminarea oricărei posibilități de amestec al uneia în activitatea și scopul celuilalt.

Potrivit acestei legi, toate *cultele recunoscute* în România beneficiază de același regim juridic, fiind egale în fața legii și a autorităților publice, iar Statul român se obligă să nu promoveze sau să favorizeze acordarea de privilegii, și nici să creeze discriminări față de vreun *cult recunoscut* (art. 9, 2). Mai mult chiar, legea precizează că „în România nu există religie de stat” și că „Statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee” (art. 9, 1). Așadar, noua lege afirmă în mod evident neutralitatea Statului român în raport cu toate *cultele recunoscute*, respectând astfel prevederile articolului 29 din Constituția României. Cu toate acestea, aceeași lege prevede ca autoritățile publice române să colaboreze cu *cultele recunoscute* în domeniile de interes comun, și chiar să sprijine activitățile acestora (art. 9, 3). În plus, autoritățile publice centrale, pentru domeniile de interes comun, au dreptul de a încheia cu *cultele recunoscute* parteneriate și acorduri, care vor fi supuse aprobării prin lege (art. 9, 5). Și, pentru a accentua și mai mult importanța *cultelor recunoscute* în societatea românească, Statul român recunoaște acestora „rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural și de parteneriat social, precum și statutul lor de factori ai păcii sociale” (art. 7, 1). De evidențiat această noutate legislativă, prin care *cultele recunoscute* din România devin „parteneri sociali”, beneficiind în același timp și de statutul de „factori ai păcii sociale”. În aceeași ordine de idei, legea afirmă că „Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalte biserici și culte recunoscute în istoria națională a României și în viața societății românești” (art. 7, 2).

Din punct de vedere finanțiar, *cultele recunoscute* din România beneficiază de o serie de avantaje din partea Statului. În special, prin prezenta lege, Statul român se obligă să: *contribuie semnificativ la salariile clerului/personalului de cult* (art. 10, 4), *acorde subvenții pentru restaurarea lăcașelor de cult sau pentru construirea unora noi* (art. 10, 6), *integreze învățământul religios sistemului de învățământ public* (art. 32-39), *faciliteze și să susțină asistența religioasă în instituțiile publice* (art. 10, 8), *acorde cultelor recunoscute diverse facilități fiscale* (art. 11), *promoveze sprijinul acordat de cetățeni cultelor, prin deduceri din impozitul pe venit* (art. 10, 3.), *încurajeze sponsorizările către culte* (art. 10, 3), *sprijine activitatea cultelor recunoscute și în calitate de furnizori de servicii sociale* (art. 10, 7), *recunoască tuturor cultelor recunoscute dreptul de a avea și de a dobândi, în proprietate sau în administrare, bunuri imobile și imobile* (art. 27, 1), *acorde unităților locale ale cultelor recunoscute dreptul de a avea și de a întreține, singure sau în asociere cu alte culte, cimitire confesionale* (art. 28, 1), *acorde cultelor recunoscute dreptul exclusiv de a produce și de a valorifica obiectele și bunurile necesare activității de cult* (art. 29, 1).

Referitor la patrimoniul *cultelor recunoscute*, legea specifică împede că, deși „bunurile sacre, respectiv cele afectate direct și exclusiv cultului, [...] sunt insesizabile și imprescriptibile și pot fi înstrăinată doar în condițiile statutare specifice fiecărui cult” (art. 27, 2), nu se împiedică cu nimic „redobândirea bunurilor sacre confiscate în mod abuziv de către Stat în perioada 1940-1989, precum și a celor preluate fără titlu” (art. 27, 3). În plus, prezenta lege, prevede și reglementarea statutului cimitirilor (art. 28). Potrivit noii legi, în România, „autoritățile administrației publice locale au obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești în fiecare localitate” (art. 28, 4), iar respectivele cimitire „se organizează astfel încât să aibă sectoare corespunzătoare pentru fiecare cult recunoscut, la cererea cultelor ce funcționează în localitatea respectivă” (art. 28, 5). Pentru localitățile unde „nu există cimitire comunale și unele culte nu au cimitire proprii”, legea prevede ca persoanele decedate care aparțineau cultelor respective să fie înhumate „potrivit ritului propriu, în cimitirele existente în funcțiune” (art. 28, 2). Există totuși și două excepții de la această regulă, și anume cimitirele aparținând cultelor mozaic și musulman (art. 28, 3); textul de lege nu conține, însă, și motivele acestei excepții.

În ultimul capitol, *Dispoziții tranzitorii și finale*, se precizează că „la data intrării în vigoare a prezentei legi, în România, funcționează 18 culte recunoscute” (art. 49, 1). Conform *Anexei*, ce se constituie ca parte integrantă a noii legi, cele 18 *culte recunoscute* sunt: 1. *Biserica Ortodoxă Română*, 2. *Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara*, 3. *Biserica Romano-Catolică*, 4. *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică*, 5. *Arhiepiscopia Bisericii Armene*, 6. *Biserica Creștină Rusă de Rit Vechi din România*, 7. *Biserica Reformată din România*, 8. *Biserica Evanghelică C.A. din România*, 9. *Biserica Evanghelică Luterană din România*, 10. *Biserica Unitariană din Transilvania*, 11. *Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România*, 12. *Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România*, 13. *Biserica Evangelică Română*, 14. *Uniunea Penticostală – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România*, 15. *Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea din România*, 16. *Federația Comunităților Evreiești din România*, 17. *Cultul Musliman*, 18. *Organizația Religioasă Martorii lui Iehova*.

Fiecare dintre aceste *culte recunoscute*, are obligația ca, în termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, să prezinte „statutele și codurile canonice Ministerului Culturii și Cultelor, pentru recunoașterea lor” (art. 49, 2). Respectiva recunoaștere „se realizează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I” (art. 49, 3). În ceea ce privește modificarea sau completarea prezentei legi, art. 50, 1 precizează că aceasta se poate face doar „cu consultarea prealabilă a cultelor recunoscute și cu respectarea normelor legale privind transparenta decizională”. În plus, „reprezentanții cultelor religioase au dreptul de a participa ca invitați la dezbaterea în Parlament și în comisiile acestuia a proiectelor de acte normative privitoare la viața religioasă, la activitatea cultelor, de educație și de învățământ confesional, de asistență socială și de patrimoniu național privind cultele” (art. 50, 2). În ultimul articol se notifică faptul că, „la data intrării în vigoare a prezentei legi, Decretul nr. 177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 178 din 4 aug. 1948, cu modificările și completările ulterioare, precum și orice alte dispoziții contrare, se abrogă” (art. 51).

Așadar, noua lege a abrogat vechea lege comunistă, în vederea instaurării unui nou cadru juridic referitor la libertatea religioasă și la regimul structurile religioase din România. Sistemul, astfel creat, este

unul trapezoidal în trei trepte: pe prima treaptă sunt așezate *grupările religioase* (fără personalitate juridică), pe cea de-a doua *asociațiile religioase* (persoane juridice de drept privat), iar pe cea de-a treia *cultele* (persoane juridice de utilitate publică). Fiecărei trepte îi corespunde un anumit statut juridic, ce implică în mod direct accesul la anumite drepturi și obligații, stipulate prin prezenta lege. O primă incertitudine privitoare la acest nou cadru juridic se referă la originalitatea și la viabilitatea acestuia, și din acest motiv este necesar să vedem care sunt originile acestui sistem de recunoaștere și mai ales în ce măsură poate fi funcțional pentru actuala societate românească. Mai mult, este interesant de văzut dacă acest sistem de recunoaștere respectă criteriile enunțate în prima parte a studiului nostru, și anume: respectarea autonomiei structurilor religioase și promovarea unei colaborări distințe, în spirit de respect reciproc, între Stat și structurile religioase.

c. Scurt istoric al „sistemului cultelor recunoscute”. Din punct de vedere istoric, *sistemul cultelor recunoscute* nu este unul original românesc, ci apare în Franța sec. al XIX-lea⁶⁹, fiind o inventie a lui Napoleon Bonaparte⁷⁰, care, convins că, în mare parte, cauzele Revoluției de la 1789⁷¹ au fost de natură religioasă⁷², a dorit să restabilească pacea

⁶⁹ Cf. B. BASDEVANT-GAUDEMET, *Le jeu concordataire dans la France du XIXe siècle*, Paris, 1988; A se vedea și J.M. MAYEUR, *Histoire religieuse de la France XIXe-XXe siècles. Problèmes et méthodes*, Paris, 1975.

⁷⁰ „Les cultes reconnus sont en effet régulièrement présentes comme une pièce de la reconstruction napoléonienne” (R. HERMON-BELON, „La genèse du système des cultes reconnus: aux origines de la notion française de reconnaissance”, în: *Archives de Sciences Sociales des Religions*, 129/2005, p. 17); „C'est à Bonaparte que revint le rétablissement de la paix religieuse en France. Le Premier consul agit dans un souci de paix sociale. Constatant l'attachement des populations à la religion catholique, il rétablit la liberté d'exercice du culte. En ce domaine comme dans beaucoup d'autres, l'œuvre de Bonaparte est une synthèse entre traditions repris à l'Ancien Régime, acquis révolutionnaires et conceptions personnelles du chef de l'Etat. Il en résulte un régime de cultes reconnus, en vigueur en France jusqu'en 1905 et souvent qualifié de régime concordataire, même si le concordat ne concerne qu'une seule religion, le catholicisme” (B. BASDEVANT-GAUDEMET, „Un siècle de régime de cultes reconnus, un siècle de séparation”, în: *Esprit et Vie*, 113/2004, p. 3).

⁷¹ Prin articolul 10 al *Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului* din 26 aug. 1789, se proclama libertatea de conștiință.

⁷² Cf. C. MAIRE, „Aux sources politiques et religieuses de la Révolution française: deux modèles en discussion”, în: *Le Débat*, 130/2004, pp. 133-153. A se vedea și B. BASDEVANT-GAUDEMET, „Une administration des cultes pendant la période révolutionnaire (1789-1794)?”, în: *L'Année Canonique*, 34/1991, pp. 231-246; G. PELLETIER, *Rome et la*

socială în Franța, instaurând mai întâi un climat de pace religioasă. În acest scop, începând cu data de 8 oct. 1801, avocatul Jean-Étienne-Marie Portalis va fi numit de către Napoleon ca responsabil pentru toate problemele religioase din Franța. Portalis⁷³, având convingerea că autoritatea civilă nu poate ignora religia, va crea un sistem prin care să organizeze⁷⁴ și, în consecință, să-o controleze. Pentru realizarea acestui proiect, Napoleon va încheia într-o primă fază un concordat⁷⁵ cu papa Pius VII (15 iul. 1801), prin care catolicismul nu mai reprezenta decât „religia majorității francezilor”, lăsându-se astfel spațiu de existență și altor confesiuni. În cea de-a doua fază, primul-consul nu a recunoscut acest concordat ca tratat internațional, ci, în 8 apr. 1802, l-a promulgat împreună cu alte 77 de articole pentru Biserica Catolică⁷⁶ și 44 de articole referitoare la Biserica Protestantă⁷⁷ ca și lege internă franceză⁷⁸. Regimul *cultelor recunoscute*, instaurat astfel, se baza pe 4 piloni principali: întărirea pluralismului confesional, mărirea numărului de beneficiari, sprijinul consistent acordat cultelor recunoscute și crearea unui „minister al cultelor”⁷⁹. De precizat și faptul că, în Occident, prin acest sistem –

Révolution française. La théologie et la politique du Saint Siège devant la Révolution française (1789-1799), Roma, 2004.

⁷³ Pentru detalii referitoare la viziunea lui Portalis asupra relațiilor dintre Stat și structurile religioase, a se vedea C. LANGLOIS, „Philosophe sans impiété et religieux sans fanatisme. Portalis et l'idéologie du système concordataire”, în: *Ricerche di Storia Sociale e Religiosa*, XV-XVI/1979, pp. 37-57.

⁷⁴ „L'œuvre de Portalis s'appuie tout entière sur cette maxime: le Gouvernement ne peut ignorer la religion, il doit l'organiser” (B. ARDURA, *Le Concordat entre Pie VII et Bonaparte (15 juillet 1801). Bicentenaire d'une réconciliation*, Paris, 2001, p. 106).

⁷⁵ Textul acestui concordat în: D. MOULINET, *Genèse de la laïcité. À travers les textes fondamentaux de 1801 à 1959*, Paris, 2005, pp. 12-15. A se vedea și B. BASDEVANT-GAUDEMEL, „Le Concordat de 1801, référence pour une politique concordataire”, în: *Revue d'histoire de l'Église de France*, 87/2001, pp. 393-413.

⁷⁶ Textul acestora în: D. MOULINET, *Genèse de la laïcité. À travers les textes fondamentaux de 1801 à 1959*, pp. 15-20.

⁷⁷ Textul acestora în: D. MOULINET, *Genèse de la laïcité. À travers les textes fondamentaux de 1801 à 1959*, pp. 20-26.

⁷⁸ În ceea ce privește importanța acestei legi, sunt exemplificative cuvintele lui Portalis: „Par les Articles organiques des cultes, on apaise tous les troubles, on termine toutes les incertitudes, on console le malheur, on comprime la malveillance, on rallie tous les coeurs, on subjugue les consciences mêmes en réconciliant, par aussi dire, la Révolution avec le Ciel” (L'abbé HÉRBRARD, *Les articles organiques devant l'histoire, le droit et la discipline de l'Église*, Paris, 1870, p. 33).

⁷⁹ Cf. J.O. BOUDON, L.-M. LEFF, *Napoléon et les cultes: Les religions en Europe à l'aube de XIXe siècle. 1800-1815*, Paris, 2002.

absolut inovativ în epoca respectivă – se încerca eliminarea principiului valid până la acea dată pentru relațiile dintre Stat și Biserică: *cujus regio, ejus religio*⁸⁰.

În primul articol al acestei inovative legislații, Napoleon distinge între religie și cultul⁸¹ ei public, afirmând că, în Franța, „religia catolică, apostolică și romană va putea fi exercitată în mod liber”, iar „cultul ei va fi public”. Prin urmare, legislatorul francez nu urmărea să legifereze fenomenul religios în întregul său, ci se limita doar la recunoașterea manifestărilor exterioare ale acestuia, adică ale cultului său extern⁸². Astfel, legislația napoleoniană nu face altceva decât să recunoască și să garanteze celor 3 confesioni (*catolică, luterană, calvină*) dreptul de a-și exercita public cultul în Franța. În plus, prin intermediul acestei legislații, Statul francez reușea să-și supună Biserica Catolică și, totodată, să ofere Bisericilor Protestante un statut juridic⁸³. Prin urmare, luteranii, calvinii și catolicii se regăseau la același nivel juridic în cadrul națiunii franceze⁸⁴.

⁸⁰ „The slogan *Cuius regio eius religio* (whose the region, his the religion), was coined at the beginning of the 17th century by the jurist J. Stephani (1544-1623) to describe the right that the Peace of Augsburg (1555) granted to secular rulers to determine the confession that would be binding on all their subjects” (M. BIERSACK, „*Cuius regio eius religio*”, în: E. FAHLBUSCH et alii (ed.), *The Encyclopaedia of Christianity*, Michigan-Cambridge-Leiden-Boston-Köln, 1999, t. 1, p. 744).

⁸¹ De obicei, prin termenul de *cult* legislatorul francez înțelegea doar manifestarea exterioară a unei religii și nicidecum o religie în întregul său. Cf. B. BASDEVANT-GAUDEMÉT, „Les manifestations extérieures du culte en droit français au XIXe siècle (1801-1914)”, în: *L'Église dans la rue. Les cérémonies extérieures du culte en France au XIXe siècle. Actes du colloque des 23-24 mars 2000 à Limoges*, Limoges, 2001, pp. 69-90.

⁸² „L'usage du terme de culte a une histoire ancienne en droit français. Dès 1789, le législateur parle de culte là où il était auparavant question de religion. L'expression permet d'englober toutes les religions présentes mais aussi de ne prétendre connaître la religion que sous son aspect visible, social et purement extérieur” (P. ROLLAND, „Qu'est-ce qu'un culte aux yeux de la République?”, în: *Archives de Sciences Sociales des Religions*, 129/2005, p. 51).

⁸³ „Pour manifester sa totale liberté vis-à-vis de l'Eglise catholique romaine, l'Etat français reconnaît aussi, et met sur pied d'égalité les cultes protestants proscrits par la révocation de l'Edit de Nantes et ce, au nom de la liberté de conscience” (B. ARDURA, *Le Concordat entre Pie VII et Bonaparte (15 juillet 1801). Bicentenaire d'une réconciliation*, p. 105).

⁸⁴ „Avec les Articles organiques, on passe du Concordat au système des cultes reconnus, fondement du régime concordataire qui en est issu et dont ils sont la première pièce” (É. POULAT, *Notre laïcité publique. «La France est une république laïque» (constitution de 1946 et 1958)*, Paris, 2003, p. 72). A se vedea și F. MESSNER, „Laïcité imaginée, laïcité juridique. Les évolutions du régime des cultes en France”, în: *Le Débat*, 77/1993, pp. 88-

Mai târziu, în 1844, celor 3 *culte recunoscute* li se va adăuga și cultul mozaic, lărgindu-se astfel pluralismul confesional. Acest regim al *cultelor recunoscute* va rămâne în vigoare până în 9 dec. 1905⁸⁵, când va fi promulgată legea separării cultelor de Stat, care prin art. 2 stabilea că „Statul francez nu recunoaște, nu salarizează și nu subvenționează niciun cult”. Statul francez proclama astfel separația sa totală de orice structură religioasă, iar religia devinea doar o problemă de drept privat⁸⁶. Astăzi, în Franța, *sistemul cultelor recunoscute* este încă valabil în trei departamente (Bas-Rhin, Haut-Rhin și Moselle)⁸⁷, care în anul 1905, când a fost proclamată legea separării Statului de Biserică, erau atașate Germaniei. Revenind sub autoritate franceză în 1918, cele trei departamente și-au conservat vechiul regim al *cultelor recunoscute*. De precizat că sistemul francez de culte recunoscute a fost preluat – cu mici diferențe – de Belgia⁸⁸ și de Luxemburg⁸⁹.

Un regim similar celui francez va fi impus în Italia în 1929 de către autoritățile fasciste. De fapt, după crearea Statului Cetatea Vaticanului prin Tratatele de la Lateran din 11 febr. 1929, Italia trebuia să reglementeze și situația celoralte structuri religioase prezente pe teritoriul său. În acest scop va fi promulgată Legea nr. 1159 din 24 iun. 1929⁹⁰, ce introducea în premieră sintagma de „culte admise” (*culti ammessi*)⁹¹. După 1948, Statul italian a preferat să utilizeze în textul

94.

⁸⁵ Textul legii în: D. MOULINET, D. MOULINET, *Genèse de la laïcité. À travers les textes fondamentaux de 1801 à 1959*, pp. 152-166.

⁸⁶ Regimul separării Bisericii de Stat este un regim ce consideră activitățile religioase ca fiind activități de drept privat. Prin urmare, structurile religioase sunt tratate ca și instituții de drept privat.

⁸⁷ Cf. F. MESSNER, „Le droit des cultes dans les départements du Rhine et de la Moselle”, în: *European Journal for Church and State Research*, 1/1994, pp. 37-51; J. MIET, „La gestion publique des cultes en France: Les cultes reconnus en Alsace-Moselle”, în: *Revue de Droit Canonique*, 52/2002, pp. 367-372.

⁸⁸ Cf. Constituției Belgiei din 1831. A se vedea și R. TORFS, „Les cultes reconnus en Belgique”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 77-106.

⁸⁹ Cf. Constituției Ducatului de Luxemburg din 1848. A se vedea și A. PAULY, „Les cultes reconnus au Grand Duché de Luxembourg”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 107-120.

⁹⁰ Art. 1 al acestei legi afirma că: „sono ammessi nel Regno culti diversi dalla Religione Cattolica Apostolica e Romana, purché non professino principi e non seguono riti contrari all'ordine pubblico o al buon costume. L'esercizio, anche pubblico, di tali culti è libero” (M. PIACENTI, *I culti ammessi nello Stato italiano*, Milano, 1934, p. 32).

⁹¹ A se vedea O. GIACCHI, *La legislazione italiana sui culti ammessi*, Milano, 1934; G.

Constituției sale sintagma de „confesiuni religioase” (art. 8, §1), în locul celei de „cult” sau „cult admis”, considerate ca specifice legizațiilor francofone⁹².

În România, *sistemul cultelor recunoscute* a fost introdus prin Legea nr. 54 din 22 apr. 1928⁹³, care făcea distincție între *culte istorice*⁹⁴, *culte noi și asociații religioase* (art. 21). Conform acestei legi, *cultele noi* aveau posibilitatea de a fi „recunoscute în stat dacă confesiunea de credință și principiile lor religioase morale nu vor fi potrivnice ordinei publice, bunelor moravuri și legilor țării și dacă sistemul lor de organizare, conducere și administrare va fi în conformitate cu dispozițiunile legii de față” (art. 22). În vederea „recunoașterii lor în Stat”, *cultele noi* trebuiau „să prezinte Ministerului Cultelor un statut, cuprinzând confesiunea de credință, principiile religioase morale și sistemul de organizare, conducere și administrare, care statut, după ce va fi examinat de Ministerul Cultelor, va fi supus aprobării Corpurilor Legiuitorale” (art. 22). De asemenea, legea conținea și prevederea conform căreia „recunoașterea dată unui cult poate fi revocată, pe aceeași cale, dacă organele, corporațiile și membrii săi contravin în mod fățis dispozițiunilor acestei legi și ale statutului aprobat” (art. 22). Referitor la asociațiile religioase, legea preciza că acestea „stau sub regimul legilor privitoare la asociații în genere și la întruniri publice”, și interzicea „acele asociații religioase care propagă doctrine de natură a aduce atingere legilor de organizare ale statului și instituțiunilor sale și care prin practicile lor rituale contravin bunelor moravuri și ordinei publice” (art. 24). Pentru a funcționa, *asociațiile religioase* aveau nevoie de

LEZIROLI, *Dalla legge sui culti ammessi al progetto di legge sulla libertà religiosa*, Napoli, 2004.

⁹² L. MUSSOLI, *Dai Concordati alla problematica islamica. Religione e diritto in Italia e in Europa*, Pavia, 2004, pp. 130-131. A se vedea și S. FERRARI, „Le régime des cultes reconnus en Italie”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 151-162.

⁹³ Legea pentru regimul general al cultelor a fost adoptată în 22 apr. 1928 și publicată în *Monitorul Oficial* nr. 89 din 22 apr. 1928. Pentru detalii referitoare la această lege, a se vedea și A. LEPEDATU, *Noul regim al cultelor în România. Cuvântări rostită în Senat și în Adunarea deputaților*, București, 1928; C. SCHIFIRNET (ediție îngrijită de), *Biserica noastră și cultele minoritare. Marea discuție parlamentară în jurul legii cultelor 1928*, București, 2000; M. BĂNICĂ, *Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30*, București, 2007.

⁹⁴ Cultele istorice, recunoscute prin art. 21 al acestei legi, erau în număr de 9: *ortodox, greco-catolic, catolic, reformat, evanghelic-luteran, unitarian, armeano-gregorian, mozaic și musulman*.

autorizații ce erau acordate „de autoritățile în drept pe baza avizului conform al Ministerului Cultelor, căruia aceste asociațuni” erau „obligate a-i trimite sau prezenta orice acte și informaționi privitoare la organizarea și activitatea lor” (art. 24). Respectivele autorizații puteau fi anulate „pe aceeași cale în caz de neobservare strictă a condițiunilor stabilite și impuse de autoritățile competente ale statului” (art. 24).

Această lege va rămâne în vigoare până în 1948, când autoritățile comuniste din România vor adopta un nou act normativ pentru a stabili relațiile dintre Stat și structurile religioase, anume *Decretul nr. 177/1948*⁹⁵. Acest text de lege va conserva *sistemul cultelor recunoscute*, însă va renunța la clasificarea facută de legea anterioară, identificând doar *cultele religioase* sau *cultele religioase recunoscute*⁹⁶ din România. *Cultele religioase* erau libere să se organizeze și să funcționeze, numai dacă „practicile și ritualul lor” nu erau contrare Constituției de atunci (art. 6). De asemenea, acestea aveau posibilitatea de a se organiza „după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor, și tradițiilor lor” (art. 7), fiind totodată obligate să aibă o „organizație centrală, care să reprezinte cultul, indiferent de numărul credincioșilor săi” (art. 12). Însă, „pentru a putea să se organizeze și să funcționeze”, *cultele religioase* trebuiau „să fie recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor” (art. 13). Pentru a fi recunoscut, un *cult religios* trebuia să înainteze „prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobat, statutul său de organizare și funcționare, cuprinzând sistemul de organizare, conducere și administrare, însotit de mărturisirea de credință respectivă” (art. 14). Această recunoaștere putea fi retrasă „în cazuri bine motivate” (art. 13). Așadar, acest act normativ a preluat modelul *sistemului cultelor recunoscute* – introdus prin legea din 1928 –, l-a „perfectionat” cu câteva noutăți de inspirație sovietică, reușind să creeze un cadru legislativ ce va rămâne în vigoare până în 26 dec. 2006, când va fi promulgată noua lege privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor. Noua lege rămâne tributară acelaiași *sistem al cultelor recunoscute*, aducând ca noutate doar ierarhizarea structurilor religioase în trei forme juridice: *grupare religioasă, asociație religioasă și cult*.

⁹⁵ Decretul nr. 177/1948 a fost publicat în *Monitorul Oficial* nr. 178 din 4 aug. 1948.

⁹⁶ În textul Decretului nr. 177/1948, termenul de *cult* alternează cu cel de *cult religios*. Expresia de *cult* este folosită de 45 de ori, cea de *cult religios* de 29 de ori, iar cea de *cult religios recunoscut* de 6 ori.

Din prezentarea acestui scurt istoric, putem concluziona că *sistemul cultelor recunoscute* nu se inspiră din doctrina creștin ortodoxă privitoare la relația Statului cu structurile religioase, ci reprezintă o invenție legislativă napoleoniană. Creat ca instrument legislativ pentru instaurarea păcii sociale în societatea franceză de după revoluția de la 1789, acest sistem a fost funcțional în Franța până în anul 1905, când a fost înlocuit cu un regim de separație totală între Stat și structurile religioase. Acest model a fost introdus și în alte țări europene, fie democratice, fie cu un regim dictatorial (comunist sau fascist). În România acest sistem va fi instaurat prin legea nr. 54 din 22 apr. 1928 și va continua să existe, cu mici diferențe, până astăzi.

d. Contestații împotriva noii legi. Am precizat încă de la începutul studiului nostru că această lege se numără printre puținele care au necesitat aproape două decenii de dezbatere, polemici, critici și medieri. În fază de proiect, legea a fost acuzată de neconstituționalitate de către *Centrul de Resurse Juridice*⁹⁷, ce a elaborat și un memoriu public în acest sens. În memoriu, legea era suspectată de a nu recunoaște anumite drepturi constituționale, și anume drepturile copilului, dreptul la liberă asociere și dreptul liberului acces la Justiție. Prima acuzație, anume cea referitoare la drepturile copiilor, poate fi foarte ușor demonstrată ca neîntemeiată, deoarece prevederile articolului 3⁹⁸ al Legii 489/2006 sunt identice cu cele ale articolului 25⁹⁹ al Legii drepturilor copilului¹⁰⁰. În ceea ce privește dreptul la liberă asociere, contestatorii indicau drept

⁹⁷ *Centrul de Resurse Juridice* (CJR) a fost creat în dec. 1998, prin preluarea unei părți a unui program de reformă juridică coordonat de Fundația pentru o Societate Deschisă (Soros). De asemenea, CJR este membru SON (Soros Open Network – România), o rețea informală compusă din 13 organizații neguvernamentale independente, care a fost creată la începutul anului 2000.

⁹⁸ art. 3, Legea 489/2006: „Religia copilului care a împlinit vîrstă de 14 ani nu poate fi schimbată fără consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vîrstă de 16 ani are dreptul să-și aleagă singur religia”.

⁹⁹ Art. 25, Legea 272/2004: „Religia copilului care a împlinit 14 ani nu poate fi schimbată fară consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vîrstă de 16 ani are dreptul să-și aleagă singur religia”.

¹⁰⁰ Legea nr. 272 din 21 iun. 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului a fost promulgată prin decretul prezidențial nr. 481 din 21 iun. 2004 și publicată în *Monitorul Oficial* nr. 557 din 23 iun. 2004. Această lege va fi modificată prin Hotărârea de Guvern nr. 1762 din 22 dec. 2005, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 1182 din 28 dec. 2005, și ulterior de către Hotărârea de Guvern nr. 3 din 10 ian. 2007, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 21 din 12 ian. 2007.

neconstituțional art. 40 al noii legi, prin care se afirma că *asociațiile religioase* sunt „persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de persoane, cetăteni români sau rezidenți în România” (art. 40, 1). Neconstituționalitatea acestui articol ar fi constat în faptul că nu s-ar fi respectat prevederile Legii 246/2005¹⁰¹ care prevedea ca necesar pentru înființarea unei asociații doar un număr de 3 persoane. Ceea ce au uitat să menționeze juriștii de la *Centrul de Resurse Juridice* este par. 3 al art. 1 din Legea 246/2005, ce specifică următoarele: „partidele politice, sindicalele și cultele religioase nu intră sub incidența prezentei legi”. Deci, prevederile art. 40 al Legii 489/2006 constituie într-adevăr o excepție, însă o excepție în conformitate cu legislația în vigoare în România. Referitor la dreptul liberului acces la Justiție, este suficient de menționat că, potrivit noii legi, existența organelor de judecată proprii *cultelor recunoscute* (art. 26, 1) „nu înlătură aplicarea legislației cu privire la contravenții și infracțiuni în sistemul jurisdicțional” (art. 26, 3).

După promulgarea legii, contestațiile au vizat atât noul cadru al libertății religioase, cât și diferențele condiții impuse pentru recunoașterea unei *asociații religioase* drept *cult.* (număr de credincioși, vechime etc.). Cea mai contestată parte a legii a fost art. 13, prin care se hotărăște că „în România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defaimare și învrăjire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase” (art. 13, 2). Introducerea acestei prevederi a fost percepută de către contestatari ca fiind abuzivă și a fost interpretată ca o restricționare a libertății de opinie și a libertății religioase. Că nu poate fi vorba de un abuz legislativ, reiese evident din simpla lectură a art. 29, alin. 4¹⁰², și 30, alin. 7¹⁰³, din Constituția României¹⁰⁴. Referitor la libertatea de exprimare, trebuie amintit contestatarilor că aceasta nu constituie un drept absolut, ci, în anumite cazuri și pentru anumite motive, aceasta poate fi restricționată. Exemplificativ în acest sens este

¹⁰¹ Legea nr. 246 din 18 iul. 2005 pentru aprobarea Ordonanței de Guvern nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații a fost publicată în *Monitorul Oficial* nr. 656 din 25 iul. 2005.

¹⁰² Art. 29, §4, *Constituția României*: „În relațiile dintre culte sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de învrăjire religioasă”.

¹⁰³ Art. 30, §7, *Constituția României*: „Sunt interzise de lege defaimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri”.

¹⁰⁴ *Constituția României*, republicată în: *Monitorul Oficial* nr. 767 din 31 oct. 2003.

art. 10 al Convenției Europene a Drepturilor Omului¹⁰⁵, ce precizează că libertatea de opinie „poate fi supusă unor restrângeri, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătoarești”. Deci, art. 13 din prezenta lege respectă atât legislația românească actuală, cât și prevederile europene cu privire la drepturile omului.

Adăugând la acestea și faptul că legea nu prevede o pedeapsă pentru acțiunile interzise de art. 13, reiese limpede că temerile formulate de contestatari nu își găsesc rațiunea de a exista. Cu alte cuvinte, lipsa unor măsuri punitive în caz de nerespectare a prevederilor art. 13 indică intenția legislatorului de a atenționa că, în România, acțiunile ce ar putea leza sentimentele religioase nu sunt de dorit. Singurul aspect ce ar putea fi contestat la acest articol este folosirea de către legislator a expresiei „este interzis”. Dacă prevederile art. 13 au doar caracter de recomandare, atunci ar fi fost de preferat utilizarea unei alte expresii.

Un alt motiv de contestare a noii legi îl constituie condițiile necesare pentru înregistrarea *asociațiilor religioase* sau pentru recunoașterea acestora drept *culte*. Este adevărat că noua lege creează un regim juridic în care anumite forme juridice de asociere (*gruparea religioasă, asociația religioasă și cultul*) sunt protejate și privilegiate, însă aceasta constituie chiar specificul *sistemului cultelor recunoscute*, sistem pe care legislatorul român l-a ales pentru a legifera relațiile dintre Stat și structurile religioase. Prin urmare, criticiile privind doar aceste privilegii nu pot fi considerate serioase; o eventuală critică a acestor privilegii ar trebui susținută de o contestație a întregului sistem propus de noua lege.

Oricum, în ceea ce privește numărul de 300 de persoane, necesar pentru constituirea unei *asociații religioase* (art. 40, 1), putem afirma că este un număr rezonabil în raport cu populația României și că nu împiedică cu nimic exercitarea libertății religioase în mod colectiv. Referitor la faptul că pentru recunoașterea calității de cult o asociație religioasă are nevoie de un număr de membri cel puțin egal cu 0,1 % din

¹⁰⁵ Pentru detalii a se vedea C. BÎRSAN, *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*, vol. I, București, 2005.

populația României (art. 18, b) și de o vechime de 12 ani (art. 18, a), putem semnala că aceste condiții nu constituie o inventie autohtonă, ci sunt similare celor prevăzute de alte state europene ce au adoptat *sistemul cultelor recunoscute*¹⁰⁶. Pentru numărul de credincioși, sunt exemplificative țări ca Austria (0,2 %)¹⁰⁷, Cehia (0,1 %)¹⁰⁸, Belgia (10.000 de membri)¹⁰⁹ sau Slovacia (20.000 de membri)¹¹⁰; în ceea ce privește vechimea necesară, putem aminti cazul Austriei (20 de ani pentru recunoaștere)¹¹¹, al Portugaliei (30 de ani pentru recunoaștere)¹¹², al Ungariei (30 de ani pentru recunoaștere)¹¹³ sau al Lituaniei (25 de ani pentru recunoaștere)¹¹⁴.

Deci, am putut vedea că, în cea mai mare parte, contestațiile referitoare la prevederile noii legi sunt lipsite de sens și de logică juridică. Problemele semnalate de către contestatarii acestei legi nu constituie

¹⁰⁶ Pentru detalii a se vedea I. IBÁN, „La pertinence des cultes reconnus dans les systèmes de relations État/religions dans l’Union européenne”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 67-75.

¹⁰⁷ Cf. B. SCHINKELE, W. WIESHAIDER, „Le statut juridique des communautés religieuses en Autriche”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 123-139; B. PRIMETSHOFER, „The constitutional status of religious entities in Austria”, în: *Le statut constitutionnel des cultes dans les pays de l’Union européenne. Actes du colloque, Université de Paris XI, 18-19 novembre 1994*, Paris-Milano, 1995, pp. 51-62.

¹⁰⁸ Cf. J. TRETARA, „Concordatarian agreements and public agreements in the Czech state ecclesiastical law”, în: R. PUZA, N. DOE (ed.), *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and Non-Covenantal Cooperation between State and Religion in Europe. Proceedings of the meeting, Tübingen, November 18-21, 2004*, Leuven-Paris, 2006, pp. 33-38.

¹⁰⁹ Cf. R. TORFS, „Le régime constitutionnel des cultes en Belgique”, în: *Le statut constitutionnel des cultes dans les pays de l’Union européenne. Actes du colloque, Université de Paris XI, 18-19 novembre 1994*, pp. 63-90.

¹¹⁰ Cf. P. MULIK, „Covenantal and non-covenantal cooperation of state and religions in Slovakia”, în: R. PUZA, N. DOE (ed.), *Religion and Law in Dialogue: Covenantal and Non-Covenantal Cooperation between State and Religion in Europe. Proceedings of the meeting, Tübingen, November 18-21, 2004*, p. 165-187.

¹¹¹ Cf. B. SCHINKELE, W. WIESHAIDER, „Le statut juridique des communautés religieuses en Autriche”; B. PRIMETSHOFER, „The constitutional status of religious entities in Austria”.

¹¹² Cf. J.E.M. MACHADO, „Law and Religion in Portugal: from *Libertas ecclesiae* to religious freedom”, în: *European Journal for Church and State Research*, 9/2002, pp. 127-143.

¹¹³ Cf. P. ERDO, B. SCHANDA, „Church and State in Hungary. An Overview of Legal Questions”, în: *European Journal for Church and State Research*, 6/1999, pp. 219-231.

¹¹⁴ Cf. J. KUZNECOVIENE, „Church and State in Lithuania”, în: *European Journal for Church and State Research*, 6/1999, pp. 205-217; R. BALODIS, „History of State and Church Relationships in Latvia”, în: *European Journal for Church and State Research*, 8/2001, pp. 295-315.

decât particularități ale *sistemului de culte recunoscute* și, prin urmare, pot fi demontate cu ușurință. O eventuală critică a acestor particularități nu poate fi luată în considerație decât în contextul unei contestații a întregului sistem propus de noua lege.

e. *Imprecizii terminologice și dificultăți comprehensive ale textului de lege.* Încă de la prima lectură, legea 489/2006 surprinde cititorul prin imprecizia terminologiei folosite. Astfel, deși în titlu și în subtitluri se folosește doar termenul de „cult”¹¹⁵, în textul de lege, alături de termenul „cult”¹¹⁶, apar și următoarele sintagme: „cult religios”¹¹⁷ și „cult recunoscut”¹¹⁸. Coroborată cu observația că anumite capitole din lege utilizează doar un anumit termen, această neclaritate terminologică indică clar faptul că legea a avut mai mulți autori care nu au lucrat în echipă.

Și care este, totuși, titulatura exactă sau oficială a acestei forme juridice prevăzută pentru structurile religioase din România? Este vorba de „cult”, de „cult religios” sau de „cult recunoscut”? Aceste întrebări rămân pentru moment fără răspuns, deoarece legea nu definește niciunul dintre acești termeni și nici nu stabilește o terminologie exactă, ci prevede doar condițiile pentru recunoașterea calității de „cult”/„cult recunoscut”. Mai mult chiar, legea utilizează și termenii „religie” (art. 2; 3, 2; 5, 6; 9;) și „confesiune” (art. 39, 5) pentru a indica apartenența la unul dintre *cultele recunoscute*. Luând în considerare titlul secțiunii a 2-a a celui de-al II-lea capitol și faptul că prin termenul „cult” se înțelege manifestarea exteroară a unei credințe religioase¹¹⁹, am putea crede că titulatura

¹¹⁵ În titlul legii și în subtitlurile ei legislatorul folosește doar termenul de „cult”. Singura excepție o constituie titlul *Anexei*, unde este întrebuițată expresia „culte recunoscute”.

¹¹⁶ În textul de lege, termenul de „cult” este folosit de 72 ori (cf. art. 1, 2; 2, 1; 4; 4; 5, 2; 5; 3; 5, 4; 5, 5; 6, 3; 7, 1; 8, 2; 8, 3; 8, 4; 9, 2; 9, 2; 9, 3; 9, 5; 10, 1; 10, 1; 10, 2; 10, 2; 10, 3; 13, 1; 14, 1; 14, 2; 15; 15; 18; 18, c; 18, c; 19, 1; 20, 3; 21; 22, 1; 23, 1; 23, 2; 23, 2; 24, 1; 24, 2; 24, 2; 26, 1; 27, 2; 27, 2; 28, 1; 28, 1; 28, 2; 28, 2; 28, 3; 28, 5; 29, 1; 30; 31, 1; 31, 2; 32, 2; 32, 3; 32, 3; 32, 4; 32, 4; 33, 1; 33, 2; 34, 1; 34, 2; 35, 2; 36, 1; 37; 37; 41, 2; 49, 2; 50, 2; 50, 2).

¹¹⁷ Expresia „cult religios” este utilizată în lege de 5 ori (cf. art. 10, 5; 35, 1; 39, 2; 50, 2; 51).

¹¹⁸ Expresia „cult recunoscut” se regăsește în textul de lege de 26 ori (cf. art. 7, 2; 8, 1; 8, 4; 9, 4; 9, 5; 10, 4; 10, 6; 10, 7; 16, 1; 16, 2; 17, 1; 20, 4; 21; 23, 3; 25; 27, 1; 28, 5; 29, 2; 31, 2; 31, 3; 31, 4; 32, 1; 39, 1; 47, 4; 49, 1; 50, 1).

¹¹⁹ „Par le mot *culte* on entend, au sens large, la reconnaissance extérieure de l'excellence d'un autre être; au sens strict, il s'y joint la sommission à l'égard de l'être ainsi honoré” (É. JOMBART, „Culte”, în: R. NAZ (poublie sous la direction), *Dictionnaire de droit*

corectă ar fi cea de „cult”. Din păcate textul legii nu ne oferă această garanție, ci preferă să folosească alternativ una dintre cele 3 expresii, ce nu sunt definite nici în Constituția României și nici în vreun alt act legislativ românesc. Tăcerea legislatorului asupra acestei inovații juridice, născută odată cu Revoluția franceză, nu poate fi interpretată decât ca o lacună de drept. Amintind aici și faptul că aceeași sintagmă a fost folosită și în sistemul comunist de oprimare a libertății religioase, putem conchide că ar fi de preferat găsirea unei alte expresii pentru definarea acestei forme juridice. Oricum, din observațiile făcute reiese mai mult decât evident că legislatorului român îi revine obligația de a face precizări ulterioare referitoare la această imprecizie terminologică.

O altă neclaritate a textului noii legi este cea referitoare la modul de recunoaștere a *cultelor*. Astfel, în timp ce într-un articol se legiferează „calitatea de cult recunoscut” (art. 17, 1), într-un altul se tratează despre „recunoașterea calității de cult” (art. 18, 1). Așadar, nu este clar dacă noua lege prevede o recunoaștere a *cultelor* sau oferă acestora calitatea de *cult recunoscut*. Pentru primul caz lucrurile sunt destul de complicate, deoarece o astfel de viziune implică un raport de strictă subordonare a structurilor religioase față de Stat, raport specific regimurilor totalitare. În cel de-al doilea caz, Statul nu își mai subordonează structurile religioase, ci intră în dialog cu ele, oferind celor interesate – în anumite condiții – calitatea de *cult recunoscut*. Rămâne, totuși, dubiul asupra conținutului expresiei *cult recunoscut*.

Tot referitor la *recunoaștere* trebuie menționat și faptul că legea nu explică clar pe cine recunoaște. Este recunoscut *cultul* în sine sau statutul acestuia? Secțiunea a doua a celui de-al doilea capitol, deși prevede, în general, condițiile pentru recunoașterea calității de *cult/cult recunoscut*, face și precizarea că „recunoașterea statutelor și a codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conținutul lor, securitatea publică, ordinii, sănătății și moralei publice sau drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” (art. 17, 2). Deci, legea prevede și o recunoaștere a „statutelor și a codurilor canonice”. Care este atunci procedura prin care „statutele și codurile canonice” sunt recunoscute de către Stat? Legea nu ne oferă un răspuns, ci complică și mai mult lucrurile, afirmând că printre documentele necesare recunoașterii calității de „cult” se numără și „statutul de organizare și funcționare” (art. 18, c). Un astfel de statut, conform noii legi, trebuie să cuprindă următoarele:

canonique, Paris, 1949, t. VI, p. 861.

„denumirea cultului, structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, organele de reprezentare, modul de înființare și desființare a unităților de cult, statutul personalului propriu, precum și prevederile specifice cultului respectiv” (art. 18, c). După aceste precizări am putea fi tentați să credem că recunoașterea „statutelor și a codurilor canonice” se face în același moment în care Statul oferă calitatea de cult. Poate fi adevărat, însă numai pentru „statutele de organizare”, întrucât legislatorul uită să menționeze „codurile canonice” printre documentele necesare.

În ultimul capitol se menționează că „în termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, cultele din România prevăzute în anexa la prezenta lege vor își prezenta „statutele și codurile canonice” Ministerului Culturii și Cultelor, pentru recunoașterea lor” (art. 49, 2), precizându-se că „recunoașterea se realizează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I” (art. 49, 3). Reiese evident că, în cazul celor 18 *culte recunoscute* în România, „statutele de organizare” și „codicii canonici” sunt recunoscuți după dobândirea calității de *cult/cult recunoscut*. Rămâne totuși neclară procedura prin care „statutele și codurile canonice” sunt recunoscute de către Statul român, mai ales în ceea ce privește „codurile canonice”. De fapt, legea nu conține nicio indicație cu privire la motivul și scopurile în care aceste „statute și coduri canonice” trebuie puse la dispoziție de către applicant, nici cât de detaliată trebuie să fie documentația acestora și nici în ce fel ar putea folosi guvernului pentru a ajunge la o decizie pozitivă sau negativă cu privire la aplicația pentru recunoaștere. În plus, utilizarea sintagmei „coduri canonice” creează un sistem cu două unități de măsură: „statutul de organizare” sau „codicele”. Astfel, legea intră în conflict cu ea însăși, căci nu se mai poate vorbi despre culte „egale în fața legii și a autorităților publice” (art. 9, 2), ci de culte cu „statut de organizare” și de culte cu „coduri canonice”. Deci, menținerea în textul de lege a acestui tip de formulare nu poate conduce decât la crearea unui regim legislativ discriminant.

Dar ce sunt „codurile canonice” și care este rolul lor în procedura juridică de acordare a calității de *cult/cult recunoscut*? Din punct de vedere istoric expresia „cod canonico” ia naștere abia la începutul sec. al XIX-lea, când Biserica Catolică promulga primul său *Codex Iuris*

T
E
O
L
O
G
I
C

*Canonici*¹²⁰. Actuala legislație canonica a Bisericii Catolice cuprinde două coduri canonice: *Codex Iuris Canonici*¹²¹ (pentru Biserica Catolică Latină) și *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*¹²² (pentru Bisericile Orientale Catolice). Însă, cei doi codici nu reprezintă legislația unei singure Biserici locale, ci au un caracter universal, fiind valabile pentru întreaga Biserică Romano-Catolică. De fapt, papa Ioan Paul al II-lea¹²³ afirma că cei doi codici împreună cu constituția apostolică *Pastor Bonus*¹²⁴ constituie un nou *Corpus Iuris Canonici*¹²⁵ al Bisericii Catolice¹²⁶. Deci, nu poate fi vorba în niciun caz de codici ai unor Biserici

¹²⁰ Cf. *Codex Iuris Canonici Pio X Pontificis Maximi iussu digestu Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (Praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabeticu ab Emo Petro Card. Gasparri auctus), Romae, 1917.

¹²¹ Actualul *Codex Iuris Canonici* a fost promulgat de către papa Ioan Paul al II-lea în 25 ian. 1983 prin constituția apostolică *Sacrae Disciplinae Leges* și a intrat în vigoare în 27 nov. 1983. Textul original al acestuia a fost publicat în: *Acta Apostolicae Sedis* 75 (1983), pp. 1-301. A se vedea și I. TAMAȘ, *Codul de drept canonnic. Textul oficial și traducerea în limba română*, Iași, 2004; P.V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano, 2001.

¹²² *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, primul codice întocmit pentru Bisericile Orientale Catolice, a fost promulgat de către papa Ioan Paul al II-lea în 18 oct. 1990 prin constituția apostolică *Sacri Canones*. Textul original al acestuia a fost publicat în: *Acta Apostolicae Sedis* 82 (1990), pp. 1061-1363. A se vedea și I. MUNTEAN, *Codul canoanelor Bisericilor Orientale. Text paralel latin-român*, Cluj Napoca, 2001; P.V. PINTO (a cura di), *Commento al Codice dei Canoni delle Chiese Orientali*, Città del Vaticano, 2001.

¹²³ Pentru mai multe detalii referitoare la evoluția dreptului canonnic al Bisericii Romano-Catolice sub pontificatul papei Ioan Paul II a se vedea G. GHIRLANDA, „Il diritto canonico nel Magistero di Giovanni Paolo II”, în: PONTIFICIO CONSIGLIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *20 anni di esperienza canonica 1983-2003. Atti della giornata accademica tenutasi nel XX anniversario della promulgazione del Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano, 2003, pp. 57-81.

¹²⁴ Constituția apostolică *Pastor Bonus* a fost promulgată de către papa Ioan Paul al II-lea în 28 iun. 1988. Textul original a fost publicat în: *Acta Apostolicae Sedis*, 75/1983, pp. VII-XXX.

¹²⁵ *Corpus Iuris Canonici* reprezintă o colecție de 6 colecții canonice, alcătuită de către Giovanni Chapuis în sec. al XV-lea, aprobată apoi de către papa Gregorie al XIII-lea la 1 iul. 1580 prin constituția *Cum pro munere* (această ediție reprezintă aşa-zisa *ediție română*). Această colecție canonica a constituit cea mai importantă sursă a dreptului canonnic catolic până la intrarea în vigoarea, în 1917, a primului codice de drept canonnic al Bisericii Romano-Catolice, intitulat „*Codex Iuris Canonici*”. R. NAZ (publié sous la direction de), *Traité de Droit Canonique*, Paris, 1954, t. 1, p. 40.

¹²⁶ „Il *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* non solo «veluti novum complementum magisterii a Concilio Vaticano II propositi habendus est, quo universae Ecclesiae ordinatio canonica tandem expletur», ma costituisce, insieme al *Codex Iuris Canonici* e alla Costituzione Apostolica sulla Curia Romana *Pastor Bonus*, una delle tre componenti

catolice din România, care ar putea fi recunoscuți de Statul român. Aceasta deoarece, pentru recunoașterea acestor documente canonice, Sfântul Scaun încheie acorduri politice cu Statul interesat, acorduri numite „concordate”¹²⁷. Cum singurul concordat încheiat între România și Sfântul Scaun a fost denunțat de către autoritățile române prin decretul nr. 151 din 18 iul. 1948, ne întrebăm ce caută expresia „coduri canonice” în Legea 489/2006. Există oare un alt concordat între România și Sfântul Scaun sau este doar o lipsă de atenție a legislatorului român? Orice variantă de răspuns conduce la consecințe nefaste ce aduc atingere fie exercitării libertății religioase în România, fie suveranității Statului român. Din observațiile anterioare reiese limpede că legislatorul român nu are doar obligația de a explica motivul utilizării expresiei „coduri canonice”, ci de a elimina efectiv din textul de lege această sintagmă.

O altă formulare ambiguă este și aceea prin care se stabilește că „Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor și libertăților fundamentale ale omului” (art. 21), fără a se specifica clar care sunt criteriile de determinare a acestor încălcări.

Rezumând cele spuse până aici, putem afirma că textul noii legi conține mai multe formulări echivoce, dintre care unele conduc la

dell'unico *Corpus Iuris Canonici* della Chiesa universale” (GIOVANNI PAOLO II, „Ad eos qui conventui de iure Ecclesiae”, în: *Acta Apostolicis Sedis*, 86/1994, p. 245). Chiar dacă însuși papa Ioan Paul al II-lea afirma că actualul *Corpus Iuris Canonici* al Bisericii Romano-Catolice este constituit din *Codex Iuris Canonici* (CIC), din *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (CCEO) și din constituția apostolică *Pastor Bonus*, există totuși și canoniști catolici care consideră CIC și CCEO egale, însă afirmă despre constituția apostolică *Pastor Bonus* că ar trebui inclusă doar *secundum quid* în acest *Corpus*, pentru că aceasta nu reprezintă decât o paranteză organizativă între cei doi codici. C.G. FURST, „Interdipendenza del diritto canonico latino ed orientale. Alcune osservazioni circa il Diritto Canonico della Chiesa Cattolica”, în: K. BHARANIKULANGARA (a cura di), *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiastico*, Città del Vaticano, 1995, p. 13, nota 2.

¹²⁷ Acordul, ce punea capăt luptei pentru investituri, semnat în 11 sep. 1123 între papa Calist al II-lea și regele Henri V al Germaniei, este considerat de către istoricii occidentali ca fiind primul concordat din istorie. Respectivul «concordat» a fost ratificat în Biserica Romano-Catolică de către Conciliul Lateran I, ținut în anul 1124 sub președinția aceluiași papă. Pentru detalii referitoare la acest tip de acord, specific doar Bisericii Romano-Catolice, a se vedea J. JULG, *L'Eglise et les Etats. Histoire des concordats*, Paris, 1990.

consecințe grave. Un exemplu elocvent este expresia „cult recunoscut”, o inovație juridică – născută odată cu Revoluția franceză, folosită și de către regimul comunist românesc –, ce a fost preluată *mutadis mutandis* de către noua lege. Un alt exemplu este cel al expresiei „coduri canonice”, – de altfel, o noutate absolută a noii legi¹²⁸ –, care nu doar creează confuzii, ci aduce grave prejudicii atât exercițiului libertății religioase, cât și suveranității Statutului român¹²⁹. O altă observație privind terminologia acestei legi este cea referitoare la termenul de „recunoaștere”, ce nu reușește să identifice clar care este subiectul său. Tot ca o dificultate comprehensivă trebuie menționat și faptul că legea conține prea multe referiri imprecise la alte legi, în special cele penale (cf. art. 13, 3; 23, 4). Pentru toate aceste neclarități, este evident că legislatorul român are obligația imperativă de a da un răspuns.

f. Biserica Ortodoxă Română și calitatea ei de „cult recunoscut”.

Prin prezenta lege, Biserica Ortodoxă Română (re)dobândește calitatea de *cult recunoscut*, figurând astfel pe prima poziție a Anexei. În plus, „Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române [...] în istoria națională a României și în viața societății românești” (art. 7, 2.). Din simpla menționare a numelui său, unii autori au tras concluzia că această lege ar privilegia sau, mai mult chiar, că ar fi fost elaborată doar pentru ortodocși. Nimic mai fals, căci am văzut deja că această lege (re)instalează în România regimul *cultelor recunoscute*, ce nu are nimic comun cu doctrina ortodoxă. Este adevărat că Biserica Ortodoxă Română, ca reprezentantă a majorității românilor, va beneficia de cea mai mare parte a privilegiilor acordate de către această lege, însă aceasta nu constituie decât o consecință practică a acestui sistem¹³⁰, ce impune

¹²⁸ Expresia „coduri canonice” nu se regăsește în niciuna dintre cele două legi anterioare. Astfel, potrivit legii nr.89 din 22 apr. 1928, cultele își conduceau „afacerile lor interne în conformitate cu statutul lor de organizare, aprobat în condițiunile legii de fată”. Decretul nr. 177/1948 obliga „cultele religioase” să se organizeze „după norme proprii, conform învățăturilor, canoanelor și tradițiilor lor” (art. 7).

¹²⁹ În acest sens, ar fi interesant de văzut cum ar putea explica autorii acestei legi o eventuală recunoaștere din partea Statului român a can. 333, §3 al *Codex Iuris Canonici* sau a can. 45, §3 al *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, unde se afirmă că „împotriva unei sentințe sau a unui decret al Pontifului Roman nu se acordă dreptul la apel sau la recurs”.

¹³⁰ Cf. F. MESSNER, „La «reconnaissance» des religions en Europe. L'exemple des mécanismes d'accès aux statuts et aux régimes des cultes”, în: *Revue de Droit Canonique*, 54/2004, pp. 15-47.

utilizarea principiului proporționalității. Că Biserica Ortodoxă Română nu a urmărit obținerea de avantaje prin introducerea acestui sistem o demonstrează și faptul că, în procesul de elaborare al noii legi, ea a dat doavă de maturitate și de mare flexibilitate, renunțând la sintagma de „Biserică națională”¹³¹. Deci, acuzațiile de acest gen aduse Bisericii Ortodoxe Române sunt lipsite de orice obiectivitate.

Rămân însă câteva aspecte de menționat în legătură cu statutul de *cult/cult recunoscut* al Bisericii Ortodoxe Române. În primul rând este necesar să subliniem că simpla menționare a numelui Bisericii Ortodoxe Române în textul legii nu oferă acesteia niciun privilegiu. În consecință nu se poate discuta despre o favorizare a ortodocșilor sau de instituirea unui regim de *partial establishment*, ci doar de o simplă recunoaștere a rolului important pe care Biserica Ortodoxă l-a avut în plămădirea neamului românesc. Această simplă recunoaștere nu produce însă nicio consecință în plan juridic. Parafrând ecclaziologia ortodoxă, am putea chiar afirma că, prin par. 2 al art. 7, Bisericii Ortodoxe Române îi este conferit statutul de „prima între egali”.

O altă dificultate comprehensivă legată de statul de cult al Bisericii Ortodoxe Române, se referă la consecințele prevederii noii legi, conform căreia Guvernul are posibilitatea de a retrage calitatea de cult atunci când el consideră că acel cult încalcă „sănătatea sau morala publică” (art. 21). Ce s-ar putea întâmpla în cazul în care un Guvern ar considera că împărtășirea cu aceeași lingurită sau folosirea unui singur potir, ori sărutarea sfintelor moaște, ar fi un pericol pentru sănătatea publică? Ar pierde Biserica Ortodoxă Română calitatea de *cult/cult recunoscut*? Din nefericire, ne regăsim iarăși în fața unei lacune legislative, căci legea nu prevede alte detalii în acest sens. Oricum, trebuie subliniat că, din punct de vedere teoretic, această posibilitate există.

Un alt aspect problematic se referă la autonomia Bisericii Ortodoxe Române. Chiar dacă legea stabilește că „în România nu există religie de stat” și că „Statul este neutru față de orice credință religioasă sau

¹³¹ Pentru detalii, a se vedea I.V. LEB, „L'Église Orthodoxe Roumaine, une Église Nationale?”, în: *L'Année Canonique*, 43/2001, pp. 105-114; J. GETCHA, „Peut-on justifier la notion d'Églises nationales du point de vue de l'ecclésiologie orthodoxe?”, în: *L'Année Canonique*, 43/2001, pp. 93-104; B. BASDEVANT-GADEMET, „Églises nationales, histoire d'une expression”, în: *L'Année Canonique*, 43/2001, pp. 15-24; G. PAPATHOMAS, „Face au concept d'Église nationale, la réponse canonique orthodoxe: l'Église autocéphale”, în: *L'Année Canonique*, 45/2003, pp. 149-170; G. PAPATHOMAS, „Bibliographie sélective sur le concept d'Église nationale”, în: *L'Année Canonique*, 45/2003, pp. 329-338.

ideologie atee” (art. 9, 1), putem totuși constata că există și câteva prevederi ce permit anumite ingerințe ale Statutului în viața și activitatea structurilor religioase. Una dintre acestea este reprezentată chiar de sistemul ales pentru reglementarea relațiilor dintre Stat și structurile religioase, sistem în care Statul este situat aprioric pe o poziție de superioritate. Într-un astfel de sistem, structurile religioase nu pot fi decât subordonate Statului, iar autonomia lor diminuată. În plus, imprecizia sistemului în ceea ce privește recunoașterea, poate conduce la abuzuri din partea autorității civile. O altă imixtiune în problemele interne ale Bisericii se referă la solicitarea de către Stat în scopul recunoașterii a unui document de tipul „mărturisire de credință” (art. 18, c). Această prevedere nu doar încalcă autonomia Bisericii, ci este absolut ridicolă, deoarece niciun Stat democratic nu poate pretinde că poate recunoaște o „mărturisire de credință”¹³². Cel mult, un stat se limitează la a lua act de existența unei „mărturisiri de credință”, nicidecum de a o recunoaște.

Observațiile făcute anterior indică clar că, în actualul cadrul legislativ, Biserica Ortodoxă Română, alături de celelalte *culte recunoscute*, se expune nu doar riscului de a avea o autonomie limitată, ci chiar de a se transforma într-un simplu aparat administrativ al Statului român. În fața unei astfel de situații – caracterizată de obicei de către autorii occidentali ca fiind ontologic specifică Ortodoxiei¹³³ – Biserica Ortodoxă Română nu are doar dreptul ci chiar obligația imperativă de a semnala autorităților politice acest abuz legislativ și de a-și revendica drepturile specifice.

Recapitulând, putem concluziona că prin *sistemul cultelor recunoscute* – total străin modelului ortodox – Biserica Ortodoxă Română nu este privilegiată, ci dimpotriva anumite drepturi fundamentale îi sunt diminuate. Prin urmare, Biserica Ortodoxă Română este îndreptățită nu doar a respinge orice acuzație în această privință, ci și de a semnala legislatorului român impreciziile și erorile textului de lege.

¹³² Cf. F. MESSNER, „Peut-on définir juridiquement la religion?”, în: *L'Année Canonique*, 31/1998, pp. 353-394.

¹³³ „Le Chiese d'Oriente sembrano quasi incapaci di vivere, e di agire, se non si sentono vicine ad un potere politico che la protegga e la sostenga, che garantisca e decida per loro, che le legittimi all'interno e all'esterno delle strutture ecclesiastiche. Ma questa protezione ha un prezzo, perché nessuna Chiesa orientale ha mai veramente contrastato l'autorità temporale che governa sul suo territorio, e nessun ortodosso ha mai veramente sentito che il proprio destino di cristiano può essere diverso e distante, rispetto a quello del governo, o del potere civile, che la sovrasta” (C. CARDIA, *Principi di diritto ecclesiastico. Tradizione europea legislazione italiana*, Torino, 2002, p. 19).

Concluzii deschise

Din cele prezentate în studiul nostru putem trage concluzia că, deși Legea 489/2006 reprezintă într-o oarecare măsură un progres pentru societatea românească, în textul acesta pot fi semnalate și câteva imprecizii terminologice sau dificultăți comprehensive, cu consecințe negative. Astfel, este de apreciat că, după 16 ani de la căderea regimului comunist, România beneficiază de un cadru legislativ în ceea ce privește exercitarea libertății religioase, chiar dacă sistemul propus nu reușește să se detașeze total de modelul comunist, în care Statul se vrea atotștiitor, prepotent și omniprezent. Deci, noua lege nu reprezintă decât o etapă în procesul evolutiv al legislației românești. Un pas mic, dar un pas înainte.

Dintre aspectele pozitive ale noii legi trebuie menționate următoarele: recunoașterea și garantarea dreptului de exercitare a libertății religioase, în mod individual sau colectiv; recunoașterea *cultelor* ca parteneri sociali ai Statului și furnizori de servicii sociale; instituirea unui sistem transparent de finanțare a structurilor religioase; reglementarea statutului patrimoniului cultelor, inclusiv a bunurilor sacre; integrarea învățământului religios sistemului de educație publică; facilitarea și susținerea asistenței religioase în instituțiile publice; reglementarea statutului cimitirilor; mărirea numărului de beneficiari ai acestei legi (există deja 18 *culte recunoscute*); crearea unui nou principiu, potrivit căruia orice modificare sau completare a acestei legi poate fi făcută doar cu consultarea prealabilă a *cultelor recunoscute*.

Aspectele negative ale noii legi se referă în general la anumite imprecizii terminologice, ce creează la rândul lor anumite incomprehensibilități. Pe lângă dificultățile comprehensive, legea prezintă și câteva lacune. Astfel, formulări echivoce, ca spre exemplu expresiile *cult/cult religios/cult recunoscut*, coroborate cu lipsa de definiții pentru acestea, creează un cadru legislativ opac. Cum nici procesul de recunoaștere a structurilor religioase nu este prevăzut de o manieră foarte clară, este evident că regimul propus de noua lege devine și mai complicat, dând posibilitatea unor eventuale abuzuri din partea autorităților civile. O ciudătenie a noii legi este prezența expresiei „coduri canonice”, ce provoacă nu doar discriminări între structurile religioase din România, dar aduce atingere și suveranitatea Statului român. Cât privește lacunele acestei legi, putem menționa fie lipsa unei definiții pentru conceptul de *cult/cult religios/cult recunoscut*, fie tăcerea legislatorului referitor la anumite cazuri particulare. Deci, Statului român

îi revine atât obligația de a prezenta clarificări referitoare la aceste imprecizii terminologice, cât și eliminarea din textul legii a acelor sintagme ce pot aduce atingere exercițiului libertății religioase.

Tot referitor la aspectele negative, trebuie subliniat și faptul că, din păcate, legislatorul român a optat pentru un regim legislativ de sorginte revoluționar-comunistă, total străin doctrinei ortodoxe, și anume *sistemul cultelor recunoscute*. Această observație, coroborată cu faptul că UE stabilește ca fiecare Stat membru să-și stabilească un sistem de relație specific tradiției și realităților sale, ne conduce la concluzia că actuala legislație nu respectă întocmai recomandările europene. Este adevărat că acest sistem al *cultelor recunoscute* a fost utilizat în România și înainte de 1989, dar nu sunt convins că aceasta ar putea fi considerată ca tradiție autentică românească. Un model impus în 1928, preluat apoi de către autoritățile comuniste, nu poate constitui în niciun caz o tradiție autentică românească.

Pentru toate aceste motive, cred că Biserica Ortodoxă Română, ca reprezentantă a majorității cetățenilor români, are nu doar obligația de a semnala legislatorului dificultățile acestei legi, ci și sarcina morală de a propune acestuia modelul său de relație Biserică-Stat, model ce garantează autonomia structurilor religioase și stabilește, între Stat și structurile religioase, un raport de colaborare, în spirit de respect reciproc. Este o sansă a României de a aduce o contribuție originală la sistemul legislativ european și de a-și promova totodată propriile valori în cadrul Uniunii Europene.

Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor Publicată în Monitorul oficial Partea I, nr. 11/8.01.2007

Parlamentul României adoptă prezenta lege.

**CAPITOLUL I
Dispoziții generale**

Art. 1. – (1) Statul român respectă și garantează dreptul fundamental la libertate de gândire, de conștiință și religioasă al oricărei persoane de pe teritoriul României, potrivit Constituției și tratatelor internaționale la care România este parte.

(2) Nimeni nu poate fi împiedicat sau constrâns să adopte o opinie ori să adere la o credință religioasă, contrară convingerilor sale, și nici nu poate fi supus vreunei discriminări, urmărit sau pus într-o situație de inferioritate pentru credință, apartenența sau neapartenența sa la o grupare, asociație religioasă sau uncult ori pentru exercitarea, în condițiile prevăzute de lege, a libertății religioase.

Art. 2. – (1) Libertatea religioasă cuprinde dreptul oricărei persoane de a avea sau de a adopta o religie, de a și-o manifesta în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin practicile și ritualurile specifice cultului, inclusiv prin educație religioasă, precum și libertatea de a-și păstra sau schimba credința religioasă.

(2) Libertatea de a-și manifesta credința religioasă nu poate face obiectul altor restrângeri decât al celor care sunt prevăzute de lege și constituie măsuri necesare într-o societate democratică pentru securitatea publică, protecția ordinii, a sănătății sau a moralei publice ori pentru protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 3. – (1) Părintii sau tutorii au dreptul exclusiv de a opta pentru educația religioasă a copiilor minori, conform proprietății convingerii.

(2) Religia copilului care a împlinit vîrstă de 14 ani nu poate fi schimbată fără consimțământul acestuia; copilul care a împlinit vîrstă de 16 ani are dreptul să-și aleagă singur religia.

Art. 4. – Orice persoană, cult, asociație religioasă sau grupare religioasă din România este liberă de a stabili și menține relații ecumenice și frătești cu alte persoane, culte sau grupări religioase și cu organizațiile inter-creștine și inter-religioase, la nivel național și internațional.

Art. 5. – (1) Orice persoană are dreptul să își manifeste credința religioasă în mod colectiv, conform proprietății convingerii și prevederilor prezentei legi, atât în structuri religioase cu personalitate juridică, cât și în structuri fără personalitate juridică.

(2) Structurile religioase cu personalitate juridică reglementate de prezenta lege sunt cultele și asociațiile religioase, iar structurile fără personalitate juridică sunt grupările religioase.

(3) Comunitățile religioase își aleg în mod liber structura asociațională în care își manifestă credința religioasă: cult, asociație religioasă sau grup religios, în condițiile prezentei legi.

(4) În activitatea lor, cultele, asociațiile religioase și grupările religioase au obligația să respecte Constituția și legile țării și să nu aducă atingere securității

publice, ordinii, sănătății și moralei publice, precum și drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

(5) Este interzisă prelucrarea datelor cu caracter personal legate de convingerile religioase sau de apartenența la culte, cu excepția desfășurării lucrărilor de recensământ național aprobat prin lege sau în situația în care persoana vizată și-a dat, în mod expres, consimțământul pentru aceasta.

(6) Este interzisă obligarea persoanelor să își menționeze religia, în orice relație cu autoritățile publice sau cu persoanele juridice de drept privat.

Art. 6. – (1) Gruparea religioasă este forma de asociere fără personalitate juridică a unor persoane fizice care, fără nici o procedură prealabilă și în mod liber, adoptă, împărtășesc și practică o credință religioasă.

(2) Asociația religioasă este persoana juridică aceeași credință religioasă.

(3) O asociație religioasă poate deveni cult în de drept privat, constituită în condițiile prezentei legi, formată din persoane fizice care adoptă, împărtășesc și practică condițiile prezentei legi.

CAPITOLUL II

Cultele

Secțiunea 1

Relațiile dintre stat și culte

Art. 7. – (1) Statul român recunoaște cultelor rolul spiritual, educațional, social-caritabil, cultural și de parteneriat social, precum și statutul lor de factori ai păcii sociale.

(2) Statul român recunoaște rolul important al Bisericii Ortodoxe Române și al celorlalor biserici și culte recunoscute în istoria națională a României și în viața societății românești.

Art. 8. – (1) Cultele recunoscute sunt persoane juridice de utilitate publică. Ele se organizează și funcționează în baza prevederilor constituționale și ale prezentei legi, în mod autonom, potrivit propriilor statute sau coduri canonice.

(2) De asemenea, sunt persoane juridice și părțile componente ale cultelor, aşa cum sunt menționate în statutele sau codurile canonice proprii, dacă îndeplinesc cerințele prevăzute în acestea.

(3) Cultele funcționează cu respectarea prevederilor legale și în conformitate cu propriile statute sau coduri canonice, ale căror prevederi sunt aplicabile proprietarilor credincioși.

(4) Denumirea unui cult nu poate fi identică cu cea a altui cult recunoscut în România.

Art. 9. – (1) În România nu există religie de stat; statul este neutru față de orice credință religioasă sau ideologie atee.

(2) Cultele sunt egale în față legii și a autorităților publice. Statul, prin autoritățile sale, nu va promova și nu va favoriza acordarea de privilegii sau crearea de discriminări față de vreun cult.

(3) Autoritățile publice cooperează cu cultele în domeniile de interes comun și sprijină activitatea acestora.

(4) Statul român prin autoritățile publice abilitate, sprijină activitatea spiritual-culturală și socială în străinătate a cultelor recunoscute în România.

(5) Autoritățile publice centrale pot încheia cu cultele recunoscute parteneriate în domeniile de interes comun, cât și acorduri pentru reglementarea unor aspecte specifice tradiției cultelor, care se supun aprobării prin lege.

Art. 10. – (1) Cheltuielile pentru întreținerea cultelor și desfășurarea activităților lor se vor acoperi, în primul rând, din veniturile proprii ale cultelor, create și administrate în conformitate cu statutele lor.

(2) Cultele pot stabili contribuții din partea credincioșilor lor pentru susținerea activităților pe care le desfășoară.

(3) Statul promovează sprijinul acordat de cetățeni cultelor prin deduceri din impozitul pe venit și încurajează sponsorizările către culte, în condițiile legii.

(4) Statul sprijină, la cerere, prin contribuții, în raport cu numărul credincioșilor cetățeni români și cu nevoile reale de subzistență și activitate, salarizarea personalului clerical și neclerical aparținând cultelor recunoscute. Statul sprijină cu contribuții în quantum mai mare salarizarea personalului de cult al unităților de cult cu venituri reduse, în condițiile stabilite prin lege.

(5) Nimeni nu poate fi constrâns prin acte administrative sau prin alte metode să contribuie la cheltuielile unui cult religios.

(6) Cultele recunoscute pot beneficia, la cerere, de sprijin material din partea statului, pentru cheltuielile privind funcționarea unităților de cult, pentru reparații și construcții noi, în raport cu numărul credincioșilor, conform ultimului recensământ, și cu nevoile reale.

(7) Statul sprijină activitatea cultelor recunoscute și în calitate de furnizori de servicii sociale.

(8) Autoritățile publice asigură oricărora persoane, la cerere, dreptul de a fi consiliat potrivit propriilor convingeri religioase prin înlesnirea asistenței religioase.

Art. 11. – Sprijinul statului constă și în acordarea de facilități fiscale, în condițiile legii.

E
O
LG
I
C

E

Art. 12. – Utilizarea fondurilor bănești primite de la bugetul de stat sau bugetele locale, precum și respectarea destinației bunurilor primite în proprietate sau folosință de la autoritățile publice locale sau centrale se supun controlului statului.

Art. 13. – (1) Raporturile dintre culte, precum și cele dintre asociații și grupuri religioase se desfășoară pe baza înțelegerii și a respectului reciproc.

(2) În România sunt interzise orice forme, mijloace, acte sau acțiuni de defaimare și învăđire religioasă, precum și ofensa publică adusă simbolurilor religioase.

(3) Împiedicarea sau tulburarea libertății de exercitare a unei activități religioase, care se desfășoară potrivit legii, se pedepsește conform dispozițiilor legii penale.

Art. 14. – (1) Fiecare cult trebuie să aibă un organism național de conducere sau de reprezentare.

(2) Unitățile de cult, inclusiv filialele lor fără personalitate juridică, se înființează și se organizează de către culte potrivit propriilor statute, regulamente și coduri canonice.

(3) Înființarea unității de cult trebuie să fie comunicată, spre evidență, Ministerului Culturii și Cultelor.

(4) Unitățile de cult nou înființate ca persoane juridice pot solicita și primi sprijin financiar, în condițiile legii.

Art. 15. – Sigiliile și stampilele folosite de către un cult sau de către o unitate locală de cult trebuie să conțină și denumirea oficială sub care cultul a fost recunoscut, sau inițialele acestuia.

Art. 16. – (1) Cultele recunoscute pot folosi, în desfășurarea activităților lor, orice limbă consideră de cuviință. Evidența finanțier-contabilă se va ține și în limba română.

(2) În relațiile oficiale cu autoritățile statului, cultele recunoscute folosesc limba română.

Secțiunea a 2-a

Recunoașterea calității de cult

Art. 17. – (1) Calitatea de cult recunoscut de stat se dobândește prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, de către

asociațiile religioase care, prin activitatea și numărul lor de membri, oferă garantii de durabilitate, stabilitate și interes public.

(2) Recunoașterea statutelor și a codurilor canonice se acordă în măsura în care acestea nu aduc atingere, prin conținutul lor, securității publice, ordinii, sănătății și moralei publice sau drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 18. – Asociația religioasă care solicită recunoașterea calității de cult va formula o cerere în acest sens la Ministerul Culturii și Cultelor, însotită de următoarea documentație:

- a) dovada că este constituită legal și funcționează neîntrerupt pe teritoriul României ca asociație religioasă de cel puțin 12 ani;
- b) liste originale cuprinzând adeziunile unui număr de membri cetățeni români cu domiciliul în România cel puțin egal cu 0,1% din populația României, conform ultimului recensământ;
- c) mărturisirea de credință proprie și statutul de organizare și funcționare, care să cuprindă: denumirea cultului, structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, organele de reprezentare, modul de înființare și desființare a unităților de cult, statutul personalului propriu, precum și prevederile specifice cultului respectiv.

Art. 19. – (1) În termen de 60 de zile de la data depunerii cererii, Ministerul Culturii și Cultelor îmantinează Guvernului documentația de recunoaștere a cultului, însotită de avizul său consultativ, întocmit pe baza documentației depuse.

(2) Dacă documentația este incompletă sau statutele conțin prevederi contrare legii, acestea se restituie motivat spre completare sau modificare, iar termenul de soluționare se prelungește corespunzător.

Art. 20. – (1) În termen de 60 de zile de la primirea avizului, Guvernul se pronunță asupra cererii, prin hotărâre de recunoaștere sau de respingere motivată.

(2) Hotărârea Guvernului se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I și poate fi atacată în justiție, conform legii.

(3) În caz de respingere a cererii, asociația religioasă poate solicita reluarea procedurii de recunoaștere a calității de cult, numai dacă prezintă dovezi din care să rezulte că au încetat temeiurile care au dus la soluția de respingere.

(4) Drepturile și obligațiile aferente calității de cult recunoscut se pot exercita de la data intrării în vigoare a hotărârii Guvernului de recunoaștere a acestuia.

T
E
O
L
O
G
I
C
E

Art. 21. – Guvernul, prin hotărâre, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor, poate retrage calitatea de cult recunoscut atunci când, prin activitatea sa, cultul aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice ori drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Art. 22. – (1) Modificarea și completarea statutelor de organizare și funcționare sau codurilor canonice ale cultelor se comunică, spre recunoaștere, Ministerului Culturii și Cultelor.

(2) Actele administrative emise în temeiul prevederilor prezentei secțiuni, precum și neemiterea acestora în termenele prevăzute pot fi atacate în justiție, în condițiile legii.

*Secțiunea a 3-a
Personalul cultelor*

Art. 23. – (1) Cultele își aleg, numesc, angajează sau revocă personalul potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(2) Personalul cultelor poate fi sancționat disciplinar pentru încălcarea principiilor doctrinare sau morale ale cultului, potrivit propriilor statute, coduri canonice sau reglementări.

(3) Personalul clerical și cel asimilat al cultelor recunoscute nu poate fi obligat să dezvăluie faptele încredințate sau de care a luat cunoștință în considerarea statutului lor.

(4) Exercitarea funcției de preot sau orice altă funcție care presupune exercitarea atribuțiilor de preot fără autorizația sau acordul expres dat de structurile religioase, cu sau fără personalitate juridică, se sanctionează potrivit legii penale.

Art. 24. – (1) Salariații și asigurații cultelor ale căror case de pensii sunt integrate în sistemul asigurărilor sociale de stat vor fi supuși prevederilor legislației privind asigurările sociale de stat.

(2) Salariații și asigurații cultelor care dispun de case de pensii sau fonduri de pensii proprii se supun regulamentelor adoptate de către organele de conducere ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora și în acord cu principiile generale ale legislației privind asigurările sociale de stat.

Art. 25. – Personalul clerical și cel asimilat, precum și personalul monahal aparținând cultelor recunoscute este scutit de îndeplinirea serviciului militar.

Art. 26. – (1) Cultele pot avea organe proprii de judecată religioasă pentru problemele de disciplină internă, conform statutelor și reglementărilor proprii.

(2) Pentru problemele de disciplină internă sunt aplicabile în mod exclusiv prevederile statutare și canonice.

(3) Existența organelor proprii de judecată nu înlătură aplicarea legislației cu privire la contravenții și infracțiuni în sistemul jurisdicțional.

*Secțiunea a 4-a
Patrimoniu cultelor*

Art. 27. – (1) Cultele recunoscute și unitățile lor de cult pot avea și dobândi, în proprietate sau în administrare, bunuri mobile și imobile, asupra cărora pot dispune în conformitate cu statutele proprii.

(2) Bunurile sacre, respectiv cele afectate direct și exclusiv cultului, stabilite conform statutelor proprii în conformitate cu tradiția și practicile fiecărui cult, dobândite cu titlu, sunt insesizabile și imprescriptibile și pot fi înstrăinăte doar în condițiile statutare specifice fiecărui cult.

(3) Prevederile alin. (2) nu afectează redobândirea bunurilor sacre confiscate în mod abuziv de către stat în perioada 1940-1989, precum și a celor preluate fără titlu.

Art. 28. – (1) Unitățile locale ale cultelor pot avea și întreține, singure sau în asociere cu alte culte, cimitire confesionale pentru credincioșii lor. Cimitirele confesionale se administrează potrivit regulamentelor cultului detinător. Identitatea confesională a cimitirilor istorice este protejată de lege.

(2) În localitățile în care nu există cimitire comunale și unele culte nu au cimitire proprii, persoanele decedate care aparțineau cultelor respective pot fi înhumate potrivit ritului propriu, în cimitirele existente în funcție.

(3) Prevederile alin. (2) nu se aplică cimitirilor apartinând cultelor mozaic și musulman.

(4) Autoritățile administrației publice locale au obligația de a înființa cimitire comunale și orășenești în fiecare localitate.

(5) Cimitirele comunale sau orășenești se organizează astfel încât să aibă sectoare corespunzătoare pentru fiecare cult recunoscut, la cererea cultelor ce funcționează în localitatea respectivă.

Art. 29. – (1) Cultele au dreptul exclusiv de a produce și valorifica obiectele și bunurile necesare activității de cult, în condițiile legii.

(2) Utilizarea operelor muzicale în activitatea cultelor recunoscute se face fără plata taxelor către organele de gestiune colectivă a drepturilor de autor.

Art. 30. – Bunurile bisericești sau similare din străinătate, proprietate a statului român sau a cultelor din România, pot constitui obiectul unor acorduri bilaterale semnate de statul român, la solicitarea celor interesați.

Art. 31. – (1) Bunurile care fac obiectul aporturilor de orice fel – contribuții, donații, succesiuni – precum și orice alte bunuri intrate în mod legal în patrimoniul unui cult nu pot face obiectul revendicării lor ulterioare.

(2) Persoanele care părăsesc un cult recunoscut nu pot emite pretenții asupra patrimoniului cultului respectiv.

(3) Disputele patrimoniale dintre cultele recunoscute se soluționează pe cale amiabilă, iar, în caz contrar, potrivit dreptului comun.

(4) În cazul retragerii calității de cult recunoscut potrivit prevederilor prezentei legi sau al dizolvării, destinația patrimoniului este cea stabilită prin statutul acestuia.

Secțiunea a 5-a

Învățământul organizat de culte

Art. 32. – (1) În învățământul de stat și particular, predarea religiei este asigurată prin lege cultelor recunoscute.

(2) Personalul didactic care predă religia în școlile de stat se numește cu acordul cultului pe care îl reprezintă, în condițiile legii.

(3) În cazul în care un cadru didactic săvârșește abateri grave de la doctrina sau morala cultului, cultul îi poate retrage acordul de a predă religia, fapt ce duce la desfacerea contractului individual de muncă.

(4) La cerere, în situația în care conducerea școlii nu poate asigura profesori de religie aparținând cultului din care fac parte elevii, aceștia pot face dovada studierii religiei proprii cu atestat din partea cultului căruia îi aparțin.

Art. 33. – (1) Cultele au dreptul să înființeze și să administreze unități de învățământ pentru pregătirea personalului de cult, a profesorilor de religie, precum și a altor specialiști necesari activității religioase a fiecărui cult, în condițiile prevăzute de lege.

(2) Fiecare cult este liber să își stabilească forma, nivelul, numărul și planul de școlarizare pentru instituțiile de învățământ proprii, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 34. – (1) Cultele își elaborează planurile și programele de învățământ pentru învățământul teologic preuniversitar și programele pentru predarea

religiei. Acestea se avizează de către Ministerul Culturii și Cultelor și se aprobă de către Ministerul Educației și Cercetării.

(2) Pentru învățământul superior, planurile și programele de învățământ se elaborează de instituțiile de învățământ, cu acordul cultului respectiv și se aprobă de senatele universitare.

Art. 35. – (1) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic integrate în învățământul de stat se recunoaște de către Ministerul Educației și Cercetării, în condițiile prevăzute de lege, cu acordul prealabil al organelor statutare ale cultelor religioase în cauză.

(2) Personalul didactic din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se numește de către organele statutare ale cultelor, în conformitate cu statutele acestora. Personalul didactic care predă religia în școli, trebuie să îndeplinească prevederile Legii privind Statutul personalului didactic nr. 128/1997, cu modificările și completările ulterioare.

Art. 36. – (1) În centrele de plasament organizate de instituțiile publice, particulare sau aparținând cultelor, educația religioasă a copiilor se face conform apartenenței lor religioase.

(2) În centrele de plasament, indiferent de finanțator, educația religioasă a copiilor cărora nu li se cunoaște religia se face doar cu acordul persoanelor stabilite prin actele normative incidente în acest domeniu.

Art. 37. – Salarizarea personalului didactic și administrativ din unitățile de învățământ teologic neintegrate în învățământul de stat se asigură de către culte. La cererea cultelor, statul, prin Ministerul Culturii și Cultelor, poate asigura o contribuție la salariu, proporțional, în raport de numărul membrilor acestora.

Art. 38. – Echivalarea și recunoașterea diplomelor și a certificatelor de studii teologice obținute în străinătate se fac în condițiile prevăzute de lege.

Art. 39. – (1) Cultele recunoscute au dreptul de a înființa și administra forme de învățământ confesional de toate nivelurile, profilurile și specializările, în condițiile legii.

(2) Diplomele pentru absolvenții unităților și instituțiilor de învățământ particular, confesional, organizate de către cultele religioase se eliberează potrivit legislației în vigoare.

(3) Statul va susține finanțari învățământul confesional, în condițiile legii.

(4) Unitățile de învățământ confesional dispun de autonomie organizatorică și funcțională, potrivit statutelor și canoanelor lor, în concordanță cu prevederile legale ale sistemului național de învățământ.

E
O
L
O
G
I
C
E

CAPITOLUL III Asociațiile religioase

Art. 40. – (1) Libertatea religioasă se poate exercita și în cadrul asociațiilor religioase, care sunt persoane juridice alcătuite din cel puțin 300 de persoane, cetăteni români sau rezidenți în România, care se asociază în vederea manifestării unei credințe religioase.

(2) Asociația religioasă dobândește personalitate juridică prin înscrierea în Registrul asociațiilor religioase, care se instituie la grefa judecătoriei în a cărei circumscriptie teritorială își are sediul.

Art. 41. – (1) Oricare dintre asociați, pe baza împuñnicirii date de ceilalți, poate formula o cerere de înscriere a asociației în Registrul asociațiilor religioase.

- (2) Cererea de înscriere va fi însoțită de următoarele documente:
- actul constitutiv, în formă autentică, în care se vor arăta obligatoriu denumirea asociației religioase, care nu poate fi identică sau asemănătoare cu cea a unui cult sau a altei asociații religioase recunoscute, datele de identificare și semnăturile asociațiilor, sediul, patrimoniul inițial de cel puțin două salarii brute pe economie alcătuit din aportul în natură sau în bani al asociațiilor, precum și primele organe de conducere;
 - mărturisirea de credință proprie și statutul asociației religioase, care trebuie să cuprindă: structura sa de organizare centrală și locală, modul de conducere, administrare și control, modul de înființare și desființare a unităților locale, drepturile și obligațiile membrilor, principalele activități pe care asociația religioasă înțelege să le desfășoare, în vederea atingerii scopurilor sale spirituale; alte prevederi specifice asociației religioase respective;
 - actele doveditoare ale sediului și patrimoniului inițial;
 - avizul consultativ al Ministerului Culturii și Cultelor;
 - dovada privind disponibilitatea denumirii, eliberată de către Ministerul Justiției.

Art. 42. – (1) În termen de 3 zile de la depunerea cererii de înscriere și a documentelor prevăzute la art. 41 alin. (2), judecătorul desemnat de președintele

instanței verifică legalitatea acestora și dispune, prin încheiere, înscrierea asociației în Registrul asociațiilor religioase.

(2) Odată cu efectuarea înscierii, încheierea prin care s-a dispus înscrierea se comunică, din oficiu, organului finanțier local în a cărui rază teritorială se află sediul asociației religioase, pentru evidența fiscală, cu menționarea numărului de înscriere în Registrul asociațiilor religioase.

Art. 43. – Asociațiile religioase pot înființa filiale cu personalitate juridică, în conformitate cu statutele lor, potrivit procedurii prevăzute la art. 41 și 42.

Art. 44. – (1) Asociațiile religioase beneficiază de facilități fiscale legate de activitatea lor religioasă, în conformitate cu Legea nr. 571/2003 privind Codul fiscal, cu modificările și completările ulterioare.

(2) Asociațiilor religioase li se aplică în mod corespunzător și prevederile art. 10 alin. (2), art. 15, 16 și 28 din prezenta lege.

Art. 45. – Dizolvarea asociației religioase se pronunță de instanța competentă atunci când, prin activitatea sa, asociația religioasă aduce atingeri grave securității publice, ordinii, sănătății sau moralei publice, drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sau când asociația religioasă urmărește alt scop decât cel pentru care s-a constituit.

Art. 46. – Prevederile prezentului capitol se completează cu dispozițiile Ordonanței Guvernului nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 246/2005.

Art. 47. – (1) Asociațiile existente, constituite în conformitate cu reglementările legale privind asociațiile și fundațiile, care au ca obiect de activitate principal exercitarea unei credințe religioase, și care doresc să dobândească statutul de asociație religioasă, vor depune la judecătoria unde sunt înregistrate o cerere de transformare a asociației și de radiere a ei din Registrul asociațiilor și fundațiilor și de înregistrare în Registrul asociațiilor religioase înainte de grefa aceleiași judecătorii, însotită de documentația prevăzută la art. 41.

(2) Cererea va fi semnată de organele statutare de conducere ale asociației, arătându-se expres dorința transformării asociației inițiale în asociație religioasă.

(3) Judecătorul delegat se va pronunța atât asupra transformării asociației, cât și asupra înregistrării asociației religioase, stabilind și perioada în care asociația a avut ca obiect de activitate exercitarea unei credințe religioase.

(4) Perioada stabilită de instanță va fi luată în considerare și se va adăuga perioadei de funcționare a asociației religioase, în vederea dobândirii calității de cult recunoscut.

Art. 48. – (1) În toate cererile și acțiunile în justiție privitoare la dobândirea sau pierderea calității de asociație religioasă, judecata se face cu prezența procurorului și cu citarea reprezentantului Ministerului Culturii și Cultelor.

(2) Încheierile sau hotărârile pronunțate de către instanță în cauzele privitoare la asociațiile religioase pot fi atacate cu recurs, în termen de 15 zile de la pronunțare, la tribunal.

CAPITOLUL IV Dispoziții tranzitorii și finale

Art. 49. – (1) La data intrării în vigoare a prezentei legi, în România funcționează 18 culte recunoscute, conform anexei care face parte integrantă din prezenta lege.

(2) În termen de 12 luni de la data intrării în vigoare a prezentei legi, cultele din România prevăzute în anexa la prezenta lege vor prezenta statutele și codurile canonice Ministerului Culturii și Cultelor, pentru recunoașterea lor.

(3) Recunoașterea se realizează prin hotărâre a Guvernului, la propunerea Ministerului Culturii și Cultelor și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I. Dispozițiile art. 17 alin. (2) se aplică în mod corespunzător.

Art. 50. – (1) Orice modificare sau completare a prezentei legi se realizează cu consultarea prealabilă a cultelor recunoscute și cu respectarea normelor legale privind transparența decizională.

(2) Reprezentanții cultelor religioase au dreptul de a participa ca invitați la dezbaterea în Parlament și în comisiile acestuia a proiectelor de acte normative privitoare la viața religioasă, la activitatea cultelor, de educație și de învățământ confesional, de asistență socială și de patrimoniu național privind cultele.

Art. 51. – La data intrării în vigoare a prezentei legi, Decretul nr.177/1948 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în Monitorul Oficial al României, nr.178 din 4 august 1948, cu modificările și completările ulterioare, precum și orice alte dispoziții contrare, se abrogă.

Anexă***Lista cultelor recunoscute în România***

1. Biserica Ortodoxă Română	O
2. Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara	L
3. Biserica Romano-Catolică	O
4. Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică	G
5. Arhiepiscopia Bisericii Armene	I
6. Biserica Creștină Rusă de Rit Vechi din Romania	C
7. Biserica Reformată din România	E
8. Biserica Evangelică C.A. din România	
9. Biserica Evangelică Lutherană din România	
10. Biserica Unitariană din Transilvania	
11. Uniunea Bisericilor Creștine Baptiste din România	
12. Biserica Creștină după Evanghelie din România – Uniunea Bisericilor Creștine după Evanghelie din România	
13. Biserica Evangelică Română	
14. Uniunea Penticostală – Biserica lui Dumnezeu Apostolică din România	
15. Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea din România	
16. Federatia Comunităților Evreiești din România	
17. Cultul Musulman	
18. Organizația Religioasă Martorii lui Iehova	

Această lege a fost adoptată de Parlamentul României, cu respectarea prevederilor art. 75 și ale art. 76 alin. (1) din Constituția României, republicată.

Președintele
Camerei Deputaților

Bogdan Olteanu

București, 8.01.2007
Nr. 489

Președintele
Senatului

Doru Ioan Tărăcilă

Summary: The Law No. 489/2006 and the Romanian Orthodox Church

After 16 years of debate, Romania has a new law regarding religious freedom. Although promoted as European, this law has raised many arguments against it. Due to the fact that this law points directly to the Romanian Orthodox Church, this study

approaches the State-Church framework in Romania, especially from an Orthodox point of view. In the first part of the present study, the European model of State and Church relation is analyzed, concluding that Europe has no proposition for a general framework in this field. In addition, Declaration No. 11 states that: "the European Union respects and does not prejudice the status of churches and religious associations and communities and also non-confessional bodies as recognised in each Member State". Taking into account that Romania is an EU member with a majority Orthodox population, it would have been expected for the Church-State relation system to be rooted in the Orthodox canonical tradition. The author emphasizes that there are two fundamental conditions in the Orthodox system for the Church-State relation: 1. The autonomy of the church; 2. The existence of a distinctive collaboration between them based on the principle of mutual respect.

The present law is thoroughly analyzed in the second part of the study. It is remarked that the Romanian legislator (re)enacts the system of "recognized denominations" (in Romanian: culte recunoscute) – invented by Napoleon – which is totally alien to the Orthodox tradition. Furthermore, the law contains numerous terminological ambiguities, which cause comprehension difficulties and could have undesired effects. Out of the terminological uncertainties, emphasis is put on the expression "denomination"/ "recognized denomination" and the recognition requirements imposed by the Romanian state. Referring to the difficulties in understanding, the study surveys different, ambiguous formulations regarding the withdrawal of "recognized denomination" status and uncertain reference to different penal laws. Another problem of the present law lies in requirement of the recognition of the Statute and Canonical Codes. The mere mention of the notion of Canonical Code can cause complaints of discrimination and debates regarding civil law.

In the conclusion of this study, it can be stated that the Romanian Orthodox Church, being the dominant denomination in the country, has not only the right but the obligation to notify these errors to the legislative.